

Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelma 2007 - 2013

2007

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO.....	4
2. TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	6
2.1. MAANTIEDE JA LUONNONOLOT	6
2.2. KAINUUN MAASEUDUN ERITYISPIIRTEET	7
2.3. MAASEUDUN KEHITTÄMINEN EDELLISILLÄ EU-OHJELMAKAUSILLA	8
2.3.1. Suomen tavoite 6 -ohjelma (1995 - 1999)	8
2.3.2. Itä-Suomen tavoite 1 – ohjelma (2000 - 2006)	9
2.4. KAINUUN MAASEUTUELINKEINO-OHJELMAN 2001 - 2006 VÄLIARVIOINTI	10
2.4. MAASEUTUELINKEINOJEN KEHITTÄMISTAHOT KAINUUSSA	13
3. MAASEUTUELINKEINOT	14
3.1 MAATILATALOUS	14
3.1.1 Maatilojen määrä ja rakenne	14
3.1.2 Maatilojen talous	15
3.1.3 Tuotannonalat	16
3.1.4 Paikallinen elintarvikejalostus	21
3.1.5 Kainuun metsätalous	23
3.1.6 Maatilametsätalous	24
3.2. MAASEUDUN MUU YRITYSTOIMINTA	25
4. KAINUUN MAASEUTUELINKEINOJEN KEHITTÄMISSTRATEGIA	27
4.1. TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET 2007 - 2013	27
4.1.1. Kainuun maaseutuelinkeinojen nelikenttäanalyysi	27
4.1.2. Nelikenttäanalyysin vaikuttavuuden arviointi	28
4.1.3. Johtopäätökset	29
4.2. MAASEUTUELINKEINOJEN VISIO 2013	31
4.3. MAASEUTUELINKEINOJEN KEHITTÄMISTAVOITTEET	31
4.3.1. Yleiset kehittämistavoitteet	31
4.3.2. Määrälliset kehittämistavoitteet	31
4.4. STRATEGIAKAAVIO	33
4.5. AVAINALUEET JA PAINOPISTEET	34
4.6. KEHITTÄMISTYÖ PAINOPISTEITTÄIN	34
4.6.1. Yrittäjyys	34
4.6.2. Osaaminen	35
4.6.3. Toimintamallit	35
4.6.4. Rakenteet	36
5. OHJELMAN TOTEUTTAMINEN.....	37
5.1. TYÖOHJELMAMALLI	37
5.2. HANKKEIDEN VALINTA JA HANKETOIMINNAN AKTIVOINTI	37
5.3. ROOLIT JA YHTEISTOIMINTA	38
5.4. OHJELMAN KUSTANNUKSET	39
5.5. OHJELMAN RAHOITUS	39
6. OHJELMAN SEURANTA JA ARVIOINTI	40
TAULUKKOLUETTELO	41
KUVALUETTELO.....	41
LÄHDELUETTELO.....	42

LIITE

1. Johdanto

Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelma 2000 - 2006 valmisteltiin laajassa sidosryhmäyhteistyössä ohjaamaan ja kokoamaan maatilatalouden ja maaseutuyrittäjyyden kehittämistoimintaa Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelmakaudella. Ohjelman käytännön toteutusta varten käynnistettiin vuoden 2002 alussa työohjelmaksi nimetty hankekokonaisuus, jossa kehittämistyön suunnittelusta ja ohjauksesta vastaa erillinen koordinaatiohanke. Työohjelman avulla kehittämistoimenpiteet on saatu kohdennetuksi aiempaa tarkemmin valittujen teemojen kehittämiseen. Kehittämisesurssit on saatu siten entistä tehokkaampaan käyttöön ja samalla on vältetty päällekkäisyyksiä hanketoiminnassa.

Ohjelman mukaisilla kehittämistoimenpiteillä on sopeutettu kainuulaista maatilataloutta EU:n yhteiseen maatalouspolitiikkaan. Maataloutteen on kohdistettu sekä yleisiä että tilakohtaisesti suunnattuja kehittämistoimenpiteitä, joilla on kehitetty viljelijöiden ammattitaitoa ja osaamista liikkeenjohdon, tuotannon, ympäristönsuojelun ja tuotteiden paremman laadun osalta. Tilakohtaisin tukitoimenpitein on edesautettu viljelijöiden ikärakenteen nuorena säilyttämistä sekä tuettu tehokkaampiin ja taloudellisempiin tuotantotapoihin johtavia maatilainvestointeja. Maatilojen toiminnan monipuolistamisessa ja maaseudun elinkeinopohjan laajentamisessa on pääpaino ollut alueen luontoon ja kulttuuriin liittyvien palvelujen tuotteistamisessa ja elinkeinon kehittämisessä niiden varaan.

Tämä käsillä oleva Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelma 2007 - 2013 on päivitetty ohjelmasiakirja uuden ohjelmakauden tarpeisiin. Sen rakenne ja keskeiset periaatteet noudattelevat pitkälti edeltäjänsä mutta asiasisältöä on uudistettu ja esittämistapaa tiivistetty luottavuuden parantamiseksi. Päivitystyön tavoitteena on ollut luoda joustava ja käyttökelpoinen työkalu maaseutuelinkeinon kehittämistoiminnan suunnitteluun uudella ohjelmakaudella. Ohjelman päivitystyöstä on vastannut MTK- Kainuu ry:n kehittämisspällikkö Eerik Mäkäpäinen. Päivitystyöhön ovat osallistuneet myös MTK- Kainuu ry:n johtokunta sekä maaseutuelinkeinoja lähellä olevat sidosryhmät.

2. Toimintaympäristö

2.1. Maantiede ja luonnonolot

Kainuun maakunta sijaitsee Oulun läänin kaakkoisosassa rajoittuen länsi- ja pohjoisosiltaan Pohjois-Pohjanmaahan, itäosiltaan valtakunnanrajaan sekä eteläosiltaan Pohjois-Savoon ja Pohjois-Karjalaan. Maakunnan kokonaispinta-ala on 24.451 km² ja asukasluku vuoden 2005 lopulla 85.303 henkeä. Kainuun asukastiheys on noin 4,0 henkeä maaneliökilometriä kohden, joten alue on varsin harvaanasuttu.

Kainuu on jaettavissa luonnonmaisemaltaan neljään erilaiseen alueeseen: Itä-Kainuun järvi-alueeseen, Kainuun vaara-alueeseen, Oulujärven alueeseen sekä Länsi-Kainuun suoalueeseen. Maakunnassa sijaitsee myös useita suurehkoja vesistöjä, joista merkittävimpänä maamme neljänneksi suurin järvi Oulujärvi.

Kainuun ilmasto on hyvin mantereinen. Lämpötilaolojen äärevyyttä kuvaa kylmimmän ja lämpimimmän kuukauden keskilämpötilojen erotus, joka on pitkäaikaisen tilaston (1971 - 2000) mukaan noin 27 °C (28 °C) astetta. Suluissa oleva luku kuvaa edellisen tilastointijakson (1961 - 1990) vastaavaa arvoa. Vuoden kylmin kuukausi on tammikuu, jonka keskilämpötila Kajaanissa on -11,0 °C (-12,4 °C). Lämpimintä on puolestaan heinäkuussa, jolloin saavutetaan 15,8 °C (15,6 °C) lämpötila. Vuoden keskilämpötilaksi muodostuu noin +1,7 °C (+1,0 °C). Tilastot osoittavat selkeästi ilmaston lämmenneen myös Kainuussa.

Terminen kasvukausi alkaa Kainuussa keskimäärin 10. toukokuuta ja sen pituus vaihtelee Kainuun koillisosan 130 vuorokaudesta lounaisosan 150 vuorokauteen. Etelä-Suomessa kasvukauden pituus on noin 175 vuorokautta. Tehoisan lämpötilan summa eli vuorokautisten keskilämpötilojen summa +5 °C ylittävältä osalta vaihtelee Kainuun alueella keskimäärin 830 – 1.060 °C:n välillä. Vastaava luku on Etelä-Suomessa noin 1.300 °C. Tehoisan lämpötilan summa vaihtelee voimakkaasti vuosittain. Esimerkiksi vuosina 1988 - 2005 summa vaihteli Sotkamossa 814 - 1261 °C välillä. Kainuu kuuluu etelä- ja länsiosiltaan viljelyvyöhykkeeseen IV ja muilta osin viljelyvyöhykkeeseen V.

Sadeoloiltaan Kainuu on suhteellisen runsassateista aluetta. Vuotuinen sademäärä on noin 532 mm (600 mm), josta sataa lumena noin 35 % (40 %). Maakunta tunnetaan yhtenä Suomen runsaslumisimmista alueista. Lunta on maassa keskimäärin vajaat kuusi kuukautta vuodessa. Paksuimmillaan lumikerros on maaliskuussa, jolloin lumen syvyys on keskimäärin noin 57 cm (60 cm).

Kainuun maaperää leimaa vahva humidisuus eli ilmasto-olojen aiheuttama pintamaan maannostuminen ominaisuuksiltaan erilaisiin kerroksiin. Tällaisen maannostumisen tuloksena syntynyt podsolimaannos koostuu kolmesta pintahumuksen alaisesta kerroksesta eli huuhtoutumis-, rikastumis- ja pohjamaakerroksista. Yleisimmin Kainuusta tavattava maalaji on moreeni. Tunnusomaista alueelle on karujen ja vähämultaisten hiekka- ja hietamaiden runsaus sekä viljavien ja multavampien maalajien niukkuus.

Runsaan lumipeitteen vuoksi maan pinta routaantuu Kainuussa suhteellisen ohuesti. Enimmillään routaa on yleensä maaliskuussa, jolloin sitä tavataan maalajista riippuen 21 - 22 cm:n paksuudelta. Maalajit poikkeavat routaantumisen osalta toisistaan. Kivennäismaalajeissa

routakerros kasvaa syksyllä nopeammin kuin turvemaissa mutta vastaavasti ohenee keväällä nopeammin kuin turvemaissa.

Peltojen maaperä on tavallisimmin alueen eteläosissa moreenia ja luoteis- sekä pohjoisosissa turvetta. Oulujärven ympäristössä ja muuallakin vesistöjen äärellä on runsaasti hietapitoisia peltomaita. Kainuun peltomaille on myös tyypillistä runsas kivisyys. Peltomaiden happamuus on alueella pääosin tyydyttävää luokkaa (pH 5,79) mutta koko maan keskiarvoon (pH 5,84) verrattuna Kainuun peltomaat ovat jonkin verran happamampia. Peltomaat ovat raskasmetallien osalta varsin puhtaita, sillä luontaiset pitoisuudet ovat alhaisia eikä alueella ole levitetty puhdistamolietteitä peltomaille. Kainuussa ei myöskään toimi kuormitusta lisäävää teollisuutta.

2.2. Kainuun maaseudun erityispiirteet

Kainuun maaseutualueella asuu noin 28 000 ihmistä, eli noin kolmannes koko Kainuun väestöstä. Maaseutualueet ovat erittäin harvaan asuttuja, alueen keskimääräinen asukastiheys on 1,2 ihmistä neliökilometrillä. Kunnittain maaseutuväestön osuus vaihteli välillä 13 - 56 % (Kajaani-Vaala) ja kaikkiaan 7 kunnassa maaseutuväestön määrä ylitti 40 %. Toinen Kainuun maaseutuun liittyvä piirre on pitkät etäisyydet.

Maa- ja metsätalouden työpaikat muodostavat maaseutualueiden työpaikkojen rungon. Toimialan rakennekehityksen myötä alueen tuotantomäärät ja aluetalousvaikutus ovat säilyneet, mutta alan työpaikkakehitys on aleneva. Suurimpia kasvumahdollisuuksia työpaikkojen osalta on nähtävissä elämystuotannossa ja kaivannaisteollisuudessa sekä hoiva-alalla.

Nuorten ja työikäisten poismuutto on vähentänyt syntyvyyttä maaseutualueilla. Sen seurauksena haja-alueiden kouluverkko on voimakkaan supistumiskehityksen kohteena. Tapahtunut aleneva väestökehitys ei ole poistanut olemassa olevan infrastruktuurin ylläpitotarvetta maaseutualueilla.

Taulukko 1. Maaseutuväestön määrä ja osuus koko väestöstä kunnittain vuonna 2002 sekä koko väestön määrä vuonna 2006. (Tilastokeskus).

Kunta	Maaseutu hlöä	Maaseutuväes- tön osuus %	Taaja-asutus hlöä	Koko alue hlöä	Koko alue hlöä 2006
Hyrnsalmi	1 503	46	1 796	3 299	3 015
Kuhmo	4 130	38	6 637	10 767	10 072
Puolanka	1 706	47	1 896	3 602	3 337
Suomussalmi	4 623	44	5 925	10 548	9 848
Kajaani	4 682	13	31 160	35 842	38 027
Paltamo	1 646	39	2 571	4 217	4 093
Ristijärvi	966	56	750	1 716	1 608
Sotkamo	4 754	44	6 012	10 766	10 738
Vaala	2 540	65	1 354	3 894	3 612
Vuolijoki*	1 332	49	1 388	2 720	-
Kainuu	27 882	32	59 489	87 371	84 350
Koko maa	986 387	19	4 219 908	5 206 295	5 276 955

*Kuntaliitos Kajaanin kanssa vuoden 2006 alussa.

Taulukko 2. Kainuun työpaikkatavoitteet ja toteutuma avainklustereittain. (Kainuun maakunta-kuntayhtymä).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ICT+Elektroniikka yhteensä, TAVOITE	1604	1696	1787	1879	1970	2062	2235				
ICT+Elektroniikka Kainuu	1604	1457	1369								
Elämystuotanto yhteensä, TAVOITE	1366	1394	1423	1451	1480	1508	1540				
Elämystuotanto Kainuu	1366	1340	1340								
Metsä ja Puu yhteensä, TAVOITE	2592	2582	2572	2561	2551	2541	2528				
Metsä ja Puu Kainuu	2592	2582	2520								
Elintarviketuotanto yhteensä, TAVOITE	2451	2378	2306	2233	2161	2088	2057				
Elintarviketuotanto Kainuu	2451	2187	2054								
Metalli yhteensä, TAVOITE	1115	1161	1208	1254	1301	1347	1401				
Metalli Kainuu	1115	996	831								
Kaivannaistoiminta -Kivi yhteensä, TAVOITE	231	251	270	290	309	329	370				
Kaivannaistoiminta ja kivi Kainuu	231	280	238								

Kainuun maaseutualueilla on 120 kyläyhdistystä tai kylä- ja asukastoimikuntaa. Kylät ovat laatineet tähän mennessä 80 kylälle kyläsuunnitelman, ja yli viidelläkymmenellä kylällä on tällä hetkellä hankemuotoista kehittämistoimintaa meneillään. Kainuussa toimii kaksi paikallista toimintaryhmää. LEADER -toimintaryhmätyö kattaa koko Kainuun lukuun ottamatta Kajaanin kaupungin keskusta-alueita. Toimintaryhmien laatimien paikallisten kehittämisstrategioiden pohjalta maaseutua kehitetään monipuolisesti ja monialaisesti asukkaiden omista tarpeista ja ideoista käsin.

2.3. Maaseudun kehittäminen edellisillä EU-ohjelmakausilla

2.3.1. Suomen tavoite 6 -ohjelma (1995 - 1999)

Suomen tavoite 6 -ohjelman (1995 - 1999) keskeinen päämäärä oli uusien työpaikkojen luominen elinkeinoelämää monipuolistamalla sekä ohjaamalla yritystoimintaa luonnonvaroihin perustuvaan paikalliseen pienyritystoimintaan ja yksityisiin palveluihin. Ohjelma-asiakirjan mukaan alueen kehittämisstrategia sisälsi kaksi tavoitetta: Yritystoiminnan kehittäminen ja yritysten kilpailukykyyn lisääminen sekä tyydyttävien elinolojen säilyttäminen syrjäisellä maaseudulla ottaen huomioon EU -jäsenyyden vaikutukset ja Suomen kansantalouden kehityksen.

Kainuussa ohjelman toteutus pääsi liikkeelle vasta 1996 vuoden puolivälin tienoilla. Kauden aikana toteutetuissa hankkeissa painotus oli pitkälti puitteiden ja mallien luomisessa sekä ns. yleisessä kehittämisessä. Tällä rakennettiin pohjaa yritystoiminnan syntymisen ja kehittymisen helpottamiseksi. Tosin pohjatyön tekeminen ja asenteisiin vaikuttaminen on erittäin paljon pitkäjännitteisyyttä vaativaa toimintaa, jossa tehdyn työn tulokset näkyvät hyvin hitaasti. Niinpä suoraan yrityksille kohdentuva tuki jäi merkittävästi pienemmäksi vaikkakin kappalemääräisesti sen osuus oli suurempi.

Käytännön toiminnassa selvimmät vaikutukset aikaisempaan verrattuna näkyivät kylätason toiminnassa. Pienissä tai vähän suuremmissa piireissä haudutettuja ajatuksia päästiin nyt työstämään ulkopuolisen tuen turvin. Toimenpiteillä vaikutettiin muun muassa palvelujen saatavuuteen, asuin ympäristön viihtyvyyteen, elinkeinojen monipuolistumiseen ja perusmaatalouden tuotantomahdollisuuksiin. Valitettavasti vain perusmaataloutta koskevat tukitoimet jäivät melko alhaiselle tasolle toisten maakuntien panostaessa voimakkaasti niin kehittämistoimintaan kuin tilojen investointeihinkin. Niinpä alkaneella kaudella on kannustettava eteenpäin niin osaamista tukevia hankkeita kuin tilatason investointejakin.

Tavoite 6 -ohjelman kautta tuettiin kaikkiaan 500 eri maaseudun kehittämishanketta tai investointia noin 74 miljoonalla markalla (EU + valtio). Tuloksena saatiin uusia työpaikkoja 260 ja uudistettuja 1.060 kpl. Tuki jakaantui seuraavasti: kehittämishankkeisiin 45,3 Mmk (80 kpl), pienyritystoimintaan 7,2 Mmk (168 kpl), maatalouden ja porotalouden investointeihin 14,5 Mmk (167 kpl), nuoren viljelijän tukeen 3,6 Mmk (52 kpl) ja kalatalouteen 3,7 Mmk (39 kpl). Lisäksi kansallisin toimin tuettiin 340 investoinnin toteutusta, joista perusmaatalouden osuus oli 81 kpl, pienyritystoiminnan 184 kpl ja asuntorakentamisen 72 kpl. Kansallista tukea myönnettiin avustuksina 11,3 Mmk ja lainojen korkotukena. Lisäksi kehittämistoimintaa ja investointeja tuettiin yhteisöaloiteohjelmien (Leader II ja Interreg II) kautta noin 19,6 Mmk:lla.

Tavoite 6 -ohjelman väliarvioinnin yhteenvedossa todetaan: "Tavoite 6 -ohjelman strategia alueen kehittämiselle on ollut oikea. Toisaalta on taattava elämisen edellytysten säilyminen ja toisaalta kehitettävä uutta toimintaa alueen vahvuuksiin nojautuvan kilpailukykyisen elinkeinoelämän avulla." Väliarvioinnissa todettiin edelleen, että ohjelman määrälliset tavoitteet ovat keinoihin nähden ylimitoitettut. "Tavoitteet on asetettu tilanteessa, jossa ei ollut riittävää käsitystä Suomen kansantalouden kehitysnopeudesta." Ohjelman toimenpiteet ovat toteutuneet ja niillä on ollut toivottuja vaikutuksia, vaikka ohjelman toimintaympäristössä tapahtuneet ennakoimattoman voimakkaat muutokset ovat vieneet ohjelman tavoitteiden saavuttamiselta pohjaa.

Tavoite 1 -ohjelman tavoitteiden asettaminen on ollut varovaisempaa, joskin edelleen optimistista. Perustana on usko muuttoliikkeen hidastumiseen ja alueen voimakkaampaan kehitykseen tulevaisuudessa. Lisäksi ehdoton edellytys tavoitteiden toteutumiseksi on kansallisten ja EU-ohjelmien toimenpiteiden yhdensuuntaisuus.

2.3.2. Itä-Suomen tavoite 1 – ohjelma (2000 - 2006)

Kulumassa olevan Itä-Suomen tavoite 1 -ohjelmakauden toimenpiteillä on vaikutettu huomattavasti Kainuun maaseudun kehittämiseen; valtaosa tehdyistä toimenpiteistä ja aikaansaaduista tuloksista on ollut mahdollisia ainoastaan tavoite 1 -ohjelman mukaisilla kehittämispanoksilla.

Ohjelman toteutuksella on mahdollistettu maatalouden sopeuttamistoimenpiteet yhteiseen maatalouspolitiikkaan. Maatalouteen on kohdistettu sekä yleisiä että tilakohtaisesti suunnattuja kehittämistoimenpiteitä, joilla on parannettu ja kehitetty viljelijöiden osaamista ja ammattitaitoa liikkeenjohdon, tuotannon, ympäristönsuojelun ja tuotteiden paremman laadun osalta: Tilakohtaisin tukitoimenpitein on edesautettu viljelijöiden ikärakenteen nuorena säilyttämistä sekä tuettu tehokkaampiin ja taloudellisempiin tuotantotapoihin johtavia maatilainvestointeja. Tulokehityksellä mitattuna kainuulaiset tilat ovat onnistuneet omassa sopeutumisessaan toimintaympäristön muutokseen.

Maatilojen toiminnan monipuolistamisessa ja maaseudun elinkeinopohjan laajentamisessa on pääpaino ollut alueen luontoon ja kulttuuriin liittyvien palvelujen tuotteistamisessa ja elinkeinon kehittämisessä niiden varaan. Pääosa myönnettyistä yritystuista on myönnetty maaseutumatkailun majoitus- ja ohjelmopalveluiden kehittämiseen, seuraavina toimialoina kehittämisessä ovat olleet hoiva-ala ja kotimaisen energian, pääosin puuenergian, käyttöön liittyvät investointi- ja kehittämishankkeet.

Kainuun kylien suunnitelmallista kehittämistä on entisestään tehostettu. Kainuun kylien kehittämisen pohjana on ohjelmakaudella laadittu Kainuun kyläohjelma, jonka toteutusta vauhditetaan työohjelmamuotoisella kehittämisstrategialla ja koordinaation piirin kuuluvilla yleisillä kehittämishankkeilla. Toimintamalli on edesauttanut myös perinteisiksi koetuista rahoitusmuodoista poikkeavien rahoitusten ohjautumiseen kylien kehittämiseen.

Yritystukiin käytettyjen määrärahojen osuus maaseudun elinkeinojen monipuolistamiseen käytettävissä olevista määrärahoista on jäämässä Kainuussa alhaisimmaksi verrattuna koko ohjelma-alueeseen. Syynä tähän on osittain yrityspohjan ja potentiaalın vähäisyydessä, osittain syy selitty kainuulaisella varovaisella mentaliteetillä; oman päätöksenteon pohjaksi halutaan kokemuseräistä tietoa muiden onnistumisista ja muutoinkin riskejä halutaan välttää.

Kainuussa on saatu myönteisiä kokemuksia maaseudun kehittämistoimenpiteiden toteuttamisesta työohjelmaperusteisesti. Tähän mennessä maakunnassa on saatu käyntiin kolme maaseutukehittämisen työohjelmaa, parhaillaan maakunnassa valmistellaan neljättä työohjelmaa loppuohjelmakaudella käynnistettäväksi. Työohjelmilla kehittämistoimenpiteet on saatu entistä paremmin kohdennetuksi valitun teeman kehittämiseen, kehittämisresursseja on saatu tehokkaampaan käyttöön yhteisen strategian ja keskittämisen kautta ja samalla on vältetty päällekkäisyyksiä toiminnassa.

Tavoite 1 -ohjelman mukaisien varoin Kainuuseen on synnytetty 15 - 30 uutta työpaikka ja tuettu 10 - 15 maatilan sukupolvenvaihdosta sekä 10 - 20 tilan tuotantorakennusinvestointia/v. LEADER -toimintaryhmät ovat aikaansaaneet ohjelmakauden aikana 40 uutta työpaikkaa kumpainenkin toiminta-alueilleen.

2.4. Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman 2001 - 2006 väliarviointi

Kesäkuussa 2004 tehdyssä väliarvioinnissa selvitettiin Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman ja sitä käytännössä toteuttavan koordinaatiohankkeen onnistuneisuutta kehittämishanketoiminnan ohjauksen työkaluna. Sisäisenä arviointina toteutetussa selvityksessä pyrittiin osoittamaan toiminnan ongelmakohtia ja esittämään ehdotuksia työohjelman toiminnan kehittämiseksi. Arvioinnissa otettiin kantaa työohjelman suunnitteluun ja kohdentamiseen, toteutukseen, yhteistyöhön ja tiedonvälitykseen sekä työohjelman innovatiivisuuteen ja vaikuttavuuteen. Lisäksi tarkasteltiin saavutettuja tuloksia ohjelman tavoitteisiin suhteutettuna sekä arvioidaan koko ohjelmalle asetettuja tavoitteita ja niiden toteutumismahdollisuuksia.

Arviointikyselyn viisi kohderyhmää määriteltiin työohjelman eri toimijoiden roolien perusteella:

1. Rahoittajat -ryhmä koostui Te -keskuksen ja kuntien rahoittajaviranomaisista
2. Hallinnoijat -ryhmä koostui hankkeiden hallinnoijaorganisaatioiden johtohenkilöistä
3. Hankehenkilöstö -ryhmä koostui hankkeiden projektipäälliköistä ja hankesihteereistä
4. Yrittäjät -ryhmä koostui hankkeiden ohjausryhmissä mukana olleista yrittäjistä
5. Sidosryhmät -ryhmä koostui hankkeiden ohjausryhmien sidosryhmäedustajista

Arviointikyselyyn liittyvä tiedonkeruu- ja koostamistyö ostettiin palvelusopimuksella Kainuun Etu Oy:ltä. Käytännön tiedonkeruu- ja koostamistyöstä vastasi KTM Tuija Turunen. Arviointiaineistot kerättiin kohderyhmien edustajilta kyselylomakkeella sähköpostin ja puhe-

limen avulla. Arviointikysely suunnattiin yhteensä 83 henkilölle, joista 60 vastasi kyselyyn. Vastausprosentiksi muodostui siten 72 (%), jota voidaan pitää tämän kaltaisen kyselyn osalta varsin hyvänä. Vastausaktiivisuus vaihteli voimakkaasti vastaajaryhmittäin. Yrittäjien ja hankehenkilöstön vastausprosentti kipusi yli 90 %, kun kyselyyn vastanneiden rahoittajien osuus jäi vain kolmannekseen.

Ohjelman suunnittelu ja kohdentaminen

Suunnitteluprosessin yhteydessä määriteltyjä tavoitteita, painopisteitä, avainalueita ja hankkeiden aiheita pidettiin arviointikyselyn palautteen perusteella varsin onnistuneina. Nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä tavoitteita on kuitenkin arvioitava kriittisesti nykyisen ohjelmakauden loppua ja etenkin uutta ohjelmakautta ajatellen. Uudella ohjelmakaudella tullaan soveltamaan erilaisia kehittämistoiminnan painopisteitä ja kriteerejä. Tämän vuoksi on hyvässä ajoin käynnistettävä uuden kehittämisohjelman suunnittelutyö.

Ohjelman suunnitteluprosessiin ja sen avoimuuteen voidaan olla kokonaisuutena melko tyytyväisiä. Jatkosuunnittelun yhteydessä huomiota tulee kiinnittää aiempaa enemmän hankkeiden hallinnoijatahojen tiedottamiseen ja osallistamiseen. Tavoitteistoa tulisi kehittää edelleen siten, että kaikkien yksittäisten tavoitteiden seuranta olisi mahdollista tehdä luotettavasti ja yksiselitteisesti.

Ohjelman toteutus

Työohjelmamallia ja koordinaatiohankkeen toimintaa sen käytännön toteutuksessa voidaan pääpiirteittäin pitää melko onnistuneena. Kyselytutkimuksen tulosten perusteella työohjelman toiminta on kiistatta parantanut mm. hankkeiden tarvelähtöisyyttä sekä hankkeiden suunnittelun ja toteutuksen laatua. Työohjelman tuomat toimintamallit ovat helpottaneet ja nopeuttaneet myös hankkeiden rahoituksen järjestämistä ja vähentäneet päällekkäisen hanketoiminnan määrää.

Koordinaatiotyön avulla on yhdistetty monia pieniä hankkeita suuremmiksi hankekokonaisuusiksi. Tämä on tehostanut hankkeiden toimintaa keventämällä hallinnon suhteellista osuutta hankkeiden toteutuksessa. Vaikka hankkeiden laajentaminen on saanut kiitosta eri tahoilta, kasvu asettaa kuitenkin omat vaatimuksensa erityisesti hankkeen henkilöstön määrälle ja kyvykkyydelle. Kun hankkeen laajuus kasvaa riittävän suureksi alueen, kohderyhmän tai kehittämisaiheiden osalta, on kokonaisuus jaettava edelleen osahankkeiksi ja resurssoitava riittävällä henkilöstöllä. Toiminnan tehokkuutta ei hanketoiminnassakaan voi kasvattaa lopputomiin pelkästään lisäämällä työmääriä henkilöstöresurssin pysyessä vakiona.

Yhteistyö ja tiedonvälitys

Hanketoimijoiden välinen yhteistyö on työohjelman vaikutuksesta lisääntynyt jossakin määrin. Työohjelman synnyttämät verkostot ovat säilyneet hyvin myös hankkeiden päättymisen jälkeen. Tämä on merkittävä havainto, sillä monille yrittäjille ja sidosryhmien edustajille hanketoimintaan osallistuminen on ainutkertainen kokemus. Mikäli hanketoiminnan yhteydessä syntyneet yhteydet ja verkostot jäävät eloon pidemmäksi aikaa hankkeen päättymisen jälkeen, on saavutettu joitakin keskeisiä hanketoiminnan pysyviin vaikutuksiin liittyviä tavoitteita.

Vaikka hanketoimijoiden yhteistyö työohjelman kanssa saa vastaajilta kiitettävät arviot, se ei kuitenkaan kaikilta osin ole sujunut täysin kitkatta. Taustalla on selvästikin vaikuttanut muutostavastarinta uutta hanketoimintamallia ja sen mukanaan tuomaa ulkoista ohjausta kohtaan.

Työohjelma on merkittäväällä tavalla parantanut tiedonkulkua erityisesti hanketoimijoiden kesken sekä rahoittajien ja hanketoimijoiden välillä. Hallinnoijatahojen tiedottamista tulee jatkossa tehostaa, sillä yhteistyön kehittämiseen liittyvän palautteen lisäksi heidän arvionsa hanketoimijoiden välisen tiedonkulun kehittymisestä on kaikkein varauksellisin. Tiedonkulku näyttäisi kehittyneen kokonaisuutena oikeaan suuntaan työohjelman toiminnan vaikutuksesta. Kyselytutkimuksen palautteen perusteella tiedonkulkuun liittyvät ongelmat ovat selkeästi vähäisempiä, kuin mitä esimerkiksi Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaan työohjelmien arvioinneissa on raportoitu. Maaseutukalenterin rooli työohjelman ja erityisesti sen koulutustarjonnan tiedotuksessa on ollut tärkeä.

Ohjelman innovatiivisuus ja vaikuttavuus

Työohjelma on mielletty selkeästi osaksi maakunnan aluekehittämiskokonaisuutta ja sen on arvioitu toteuttavan hyvin tavoite 1-ohjelmaa sekä Kainuun maakuntaohjelmaa. Tällä havainnolla on merkitystä myös tulevaisuuden kannalta, sillä mm. uudessa maakuntaohjelmassa on viitattu Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelmaan maaseudun elinkeinojen kehittämistyön yhteydessä. Työohjelma on parantanut selvästi kehittämishankkeiden kykyä saavuttaa omat tavoitteensa. Osaltaan tämä johtunee koordinaatiohankkeen ohjauksesta ja neuvonnasta mutta roolinsa on varmasti myös lisääntyneellä seurannalla ja julkisuudella. Hanketoiminnan tunnettuus ja imago on kohentunut työohjelman jäsentäessä hanketoimintakenttää kokoamalla eri hankkeet yhdeksi kehittämiskokonaisuudeksi.

Työohjelman hanketoiminnan painopiste on toimintakauden alkuvaiheessa painottunut voimakkaammin perinteisen maatilatalouden kehittämiskohteisiin. Maatilatalouden hankemuotoista kehittämistyötä on tehty aktiivisesti ja laajalla rintamalla jo edelliseltä ohjelmakaudelta alkaen. Monet kehittämisteemat ovat osoittautuneet tarpeellisiksi ja saaneet niin ollen jatkoa uudellakin ohjelmakaudella. Uusia hankkeita suunniteltaessa on pyritty huomioimaan myös monipuolisen maaseutuyrittäjyyden tarpeet. Hankesuunnittelua on vaikeuttanut usein kohde-ryhmien pienuus ja hajanaisuus. Uusia kehittämisteemoja on etsitty vaihtelevalla menestyksellä esiselvityshankkeiden kautta. Joissakin tapauksissa ne ovat johtaneet sujuvasti maaseudun elinkeinoja monipuolistavan kehittämishankkeen käynnistymiseen. Moniin tarpeisiin on löytynyt ratkaisu myös yritysryhmähankkeen muodossa.

Yhteenvedo

Työohjelmamallin käyttöönotto on toteutunut Kainuussa merkittävästi ennakoitua sujuvammin. Tähän ovat vaikuttaneet mm. työohjelman organisoinnin ja toimintamallien yksinkertaisuus, avoimuus kaikissa suunnittelun ja toiminnan vaiheissa sekä maakunnan yhtenäisyys ja pieni koko. Toiminnan käynnistymistä ovat osaltaan helpottaneet myös hanketoiminnan alennunut kuntarahavaatimus sekä MTK -Kainuun vahva rooli koordinaatiohankkeen hallinnoijana.

Työohjelmamallia pidetään palautteen perusteella yksiselitteisesti parempana aiempaan vaapaaseen hanketoimintamalliin verrattuna. Toiminnan kehittämisen kannalta on tärkeää, että

esiin nouseviin puutteisiin tai kehittämiskohteisiin reagoidaan jatkossakin asiallisesti ja viivyttämättä. Kainuun maaseutuelinkeinojen työohjelmaa on tämän arvioinnin perusteella syytä jatkaa ja kehittää edelleen tulevan ohjelmakauden tarpeisiin.

2.4. Maaseutuelinkeinojen kehittämistahot Kainuussa

Viranomaistahot

- Kainuun metsäkeskus (www.metsakeskus.fi)
- Kainuun työvoima- ja elinkeinokeskus (www.te-keskus.fi)
- Kainuun ympäristökeskus (www.syke.fi)

Tutkimuslaitokset

- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT) Sotkamon toimipiste (www.mtt.fi)
- Oulun yliopisto Kajaanin yliopistokeskus (www oulu.fi)

Oppilaitokset

- Kainuun ammattiopisto (www.kao.fi)
- Kuhmon oppimiskeskus (www.kuhmo.fi)

Muut toimijat

- Kainuun Etu Oy (www.kainuunetu.fi)
- Kainuun maakuntakuntayhtymä (www.kainuu.fi)
- Pro Agria Kainuu ry (www.proagria.fi)
- Kainuun metsänomistajien liitto (www.liitto.mhy.fi/kainuu)
- Kainuun 4-H -piiri (www.4h-kainuu.fi)
- Maataloustuottajain Kainuun Liitto MTK -Kainuu ry (www.mtk.fi)
- Kainuun Nuotta ry
- Kainuun Naisyrittäjyys -Leader ry
- Oulujärvi -Leader ry

3. Maaseutuelinkeinot

3.1 Maatilatalous

3.1.1 Maatilojen määrä ja rakenne

Kainuussa oli vuonna 2005 yhteensä 1.113 toimivaa maatilaa. Maatilalla tarkoitetaan tässä yhteydessä ns. aktiivitilaa, joka harjoittaa maataloustuotantoa yli hehtaarin pelto- ja puutarhatalalla. Maatilojen määrä väheni maassamme vuosina 1995 - 2000 noin viidenneksen. Kainuussa pudotus oli muuta maata rajumpi eli runsaan neljänneksen luokkaa. Vuosien 2000 - 2005 välisenä aikana tilamäärä on vähentynyt edelleen mutta jonkin verran hillitymmin. Tilamäärä väheni tuolloin koko maassa 13 % ja Kainuussa 17 %.

Tilakoko on kasvanut Kainuussa jonkin verran muuta maata voimakkaammin. Vuosina 2000 - 2005 Kainuun maatilojen keskipeltoala kasvoi 28,69 hehtaariin (+ 28 %). Vastaavana aikana keskipeltoala kasvoi koko maassa 33,26 hehtaariin eli (+ 19 %). Voimakkaasta kasvusta huolimatta Kainuun maatilat ovat peltopinta-alaltaan edelleen maan keskiarvoa pienempiä. Tilakoon kasvua rajoittaa mm. vapaiden peltomaiden niukkuus ja peltojen myyntihalukkuuden vähäisyys.

Vuokrapeltoa oli Kainuussa vuonna 2005 764 tilalla yhteensä 12.083 ha eli keskimäärin 15,8 ha / tila. Vuokratun pellon kokonaisala on kasvanut viimeisen viiden vuoden aikana runsaat 13 %. Tilamäärän vähenemisestä johtuen keskimääräinen tilakohtainen vuokra-ala on kasvanut vielä voimakkaammin eli runsaat 27 %.

Kainuussa tilusrakenteen ongelmaksi nousee edelleen lohkojen pienuus ja etäinen sijainti tilan talouskeskuksesta. Etäällä sijaitseville lohkoille liikennöinti kuluttaa kallista aikaa ja pienten sekä usein epäsäännöllisen muotoisten peltolohkojen koneelliset viljelytyöt eivät tapahdu kustannustehokkaasti. Ongelma korostuu erityisesti tilanteessa, jossa tilan kokoa on kasvatettu aika-, työvoima- ja koneresurssien ylärajoille. Tilusrakennetta on pyritty parantamaan raivamalla uutta peltoa, jolloin ongelmaksi on muodostunut uusien lohkojen tukikelpoisuuteen liittyvät rajoitteet.

Maa- ja puutarhatalouden työllistävyys oli Kainuussa vuonna 2004 noin 1.970 henkilötyövuotta. Työllistävyys on vähentynyt kokonaisuudessaan hieman vuodesta 2000, jolloin se oli 2.047 henkilötyövuotta mutta tilamäärän vähentymisestä sekä tilakoon voimakkaasta kasvusta johtuen tilakohtainen työllistävyys on kasvanut jo 1,77 henkilötyövuoteen (vuonna 2000 1,53). Maatilojen kasvaessa ulkopuolisen työvoiman tarve on kasvanut voimakkaasti. Maatalouden kausiluonteisuudesta johtuen erityisesti ammattitaitoisesta tilapäistyövoimasta on puutetta.

Vuonna 2005 aktiiviviljelijöiden keski-ikä oli Kainuussa 48,2 vuotta, mikä on hieman alempi kuin koko maassa keskimäärin (48,8). Keski-ikä on noussut vuodesta 1996 lähtien, jolloin se alimmillaan oli 45,3 vuotta. Viljelijöiden keski-ikä aleni vuosina 1992 - 1996 huomattavasti ikääntyneimpien viljelijöiden lopettaessa maataloustuotannon. Naisten osuus kaikista viljelmän haltijoista on Kainuussa 14,0 %, mikä on selvästi maan keskiarvoa (10,4 %) suurempi.

TE -keskuksen rahoittamia sukupolven vaihdoksia tehtiin Kainuussa vuonna 2005 yhteensä 9 kappaletta. SPV -kauppojen määrä on vaihdellut viime vuosina 9-14 kpl välillä. Enimmillään sukupolvenvaihdoksia tehtiin vuositasolla vuonna 1985, jolloin niitä tehtiin yhteensä 123

kappaletta. Kainuussa vuosi 1995 oli puolestaan synkin sukupolvenvaihdosten osalta, sillä tuolloin ei niitä tehty ainoatakaan. Vähyyteen vaikuttivat tuolloin osaltaan EU-jäsenyyden mukanaan tuomat epävarmuustekijät mm. maatalous- ja investointitukiin liittyen.

3.1.2 Maatilojen talous

Kainuun maatilojen kokonaistulot olivat vuonna 2005 92,5 M€, josta tulotukien osuus oli 33 % ja maatalouden myyntitulojen osuus 32 %. Sivuansioiden osuus oli 22 % ja metsätulojen osuus 13 %. Kokonaistulot pysyivät edellisvuoden tasolla.

Kainuun maatalouden kokonaismyyntitulot olivat vuonna 2005 yhteensä 29,9 M€. Myyntitulot ovat olleet hienoisessa laskusuunnassa viime vuosina, tuotantomäärien vähenemisestä ja tuottajahintojen alenemisesta johtuen. Maatalouden myyntituloista maidon osuus oli 78 % ja naudanlihan osuus 14 %. Kolmanneksi suurimman eli noin 4 % osuuden muodosti ryhmä muut kasvit, johon lukeutuvat kaikki myydyt kasvintuotannon tuotteet viljoja lukuun ottamatta.

Sivuansioiden kokonaismäärä Kainuun maatiloilla vuonna 2005 oli yhteensä 20,2 M€. Sivuansioiden määrä kasvoi edellisvuodesta lähes 6 %. Tilan ulkopuolella työskentely on yleistynyt Kainuussa viime vuosina mutta se on kuitenkin edelleen koko maan keskiarvoa vähäisempää. Kainuulaisista viljelijöistä valta osa eli 63 % ei työskentele lainkaan tilan ulkopuolella (koko maa 56 %). Sivutoimisesti tilan ulkopuolella työskentelee 15 % (koko maa 13 %) ja päätoimisesti 21 % (koko maa 31 %).

Maa- ja puutarhatalouden tuottojen ja kustannusten merkitystä valtakunnan tasolla voidaan arvioida mm. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen (MTT) laatiman maa- ja puutarhatalouden kokonaislaskelman avulla.

Maatalouden kokonaistuotot olivat vuonna 2005 yhteensä 3519,4 M€. Kokonaistuotot ovat pysyneet viime vuosina melko vakaasti samalla tasolla. Erilaisia tukia kokonaistuotoissa on yhteensä noin 1744,1 M€ eli noin 50 %. Tukien osuus on ollut heikossa kasvusuunnassa viime vuosina. Markkinahintaisten myyntituottojen määrä on vähentynyt noin 2 % vuosivauhdilla.

Maatalouden kokonaiskustannukset Suomessa vuonna 2005 olivat yhteensä 2708,4 M€. Kustannukset ovat kasvaneet viime vuosina keskimäärin 3,4 % vuosivauhdilla. Merkittävin kustannuserä maataloudelle on kone- ja kalustokustannus. Vuonna 2005 kone- ja kalustokustannuksen osuus oli noin 15 % kokonaiskustannuksista eli yhteensä 404,5 M€. Toiseksi merkittävin kustannuserä ovat rehukustannukset, jotka rehusäilöntäaineet mukaan lukien muodostivat 14 % osuuden eli noin 370,8 M€ suuruisen menoerän. Rakennuskustannusten osuus kokonaiskustannuksista on 11 % eli 298,2 M€. Lähes samansuuruinen menoerä 290,0 M€ on maatalouden yleismenot sisältäen mm. pienkaluston ja tarvikkeiden hankintamenot. Poltto- ja voiteluaineiden osuus on runsaat 7 % kokonaiskustannuksista eli 199,6 M€. Poltto- ja voiteluainekustannukset ovat kasvaneet viime vuosina noin 24 % vuosivauhdilla. Väkilannoitteiden osuus kokonaiskustannuksista on runsaat 6 % eli 169,9 M€.

Maatalouden kokonaistuottojen ja kokonaiskulujen välinen erotus eli maataloustulo on pienentynyt vuosien 2002-2005 välisenä aikana keskimäärin 6,6 % vuosivauhdilla.

Vuoden 2004 verotilastojen mukaan koko maan maatilatalouden harjoittajilla oli varallisuutta verovelvollista kohden keskimäärin 168.435 €. Maa- ja metsätalouden varallisuuden osuus tästä oli 38.251 €. Verovelvollista kohden laskettuna velkaa oli yhteensä 68.701 €, josta maa- ja metsätalouden velkojen osuus oli 40.242 €. Vastaavasti Kainuun maatilatalouden harjoittajilla oli varallisuutta verovelvollista kohden keskimäärin 147.052 €. Maa- ja metsätalouden varallisuuden osuus tästä oli 28.598 €. Verovelvollista kohden laskettuna velkaa oli yhteensä 60.289 €, josta maa- ja metsätalouden velkojen osuus oli 39.694 €.

3.1.3 Tuotannonalat

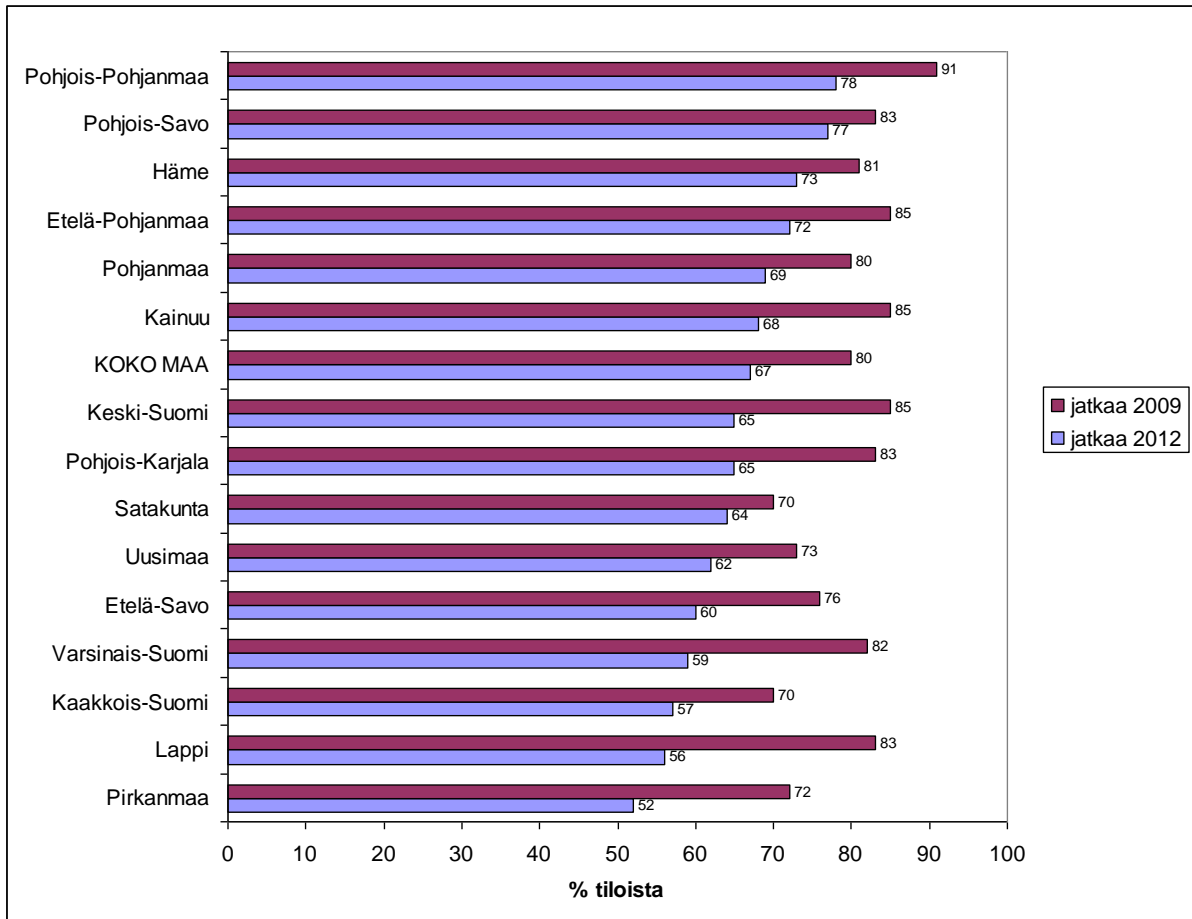
Maidontuotanto

Maitoa tuotettiin Kainuussa vuonna 2005 65,4 milj. litraa, joka vastasi noin 96 % maakunnan 68,3 milj. litran maitokiintiöstä. Maakunnan maidontuotannon kokonaismäärä on pysytellyt suurin piirtein samalla tasolla vuodesta 1991. Tuolloin tuotannon määrä aleni edellisestä vuodesta peräti noin 11 % maidonlähettäjien määrän vähentyessä voimakkaasti. Kainuussa tuotetun maidon keräilystä vastaa pääosin Kainuun Osuusmeijeri.

Kainuussa oli vuonna 2005 yhteensä 8.541 lypsylehmää, joista tuotosseurannan piiriin kuului 6150 lehmää (72 %). Maakunnan eläinmäärä on viime vuosina hieman laskenut mutta karjojen koko on kasvanut. Keskimääräinen lypsykarjan koko oli vuonna 2005 tuotosseurantakarjoissa 19,7 (koko maassa 22,3) lehmää ja kaikissa karjoissa 17,2 (koko maassa 20) lehmää. Lehmäkohtainen vuosituotos Kainuun tuotosseurantatiloilla vuonna 2005 oli keskimäärin 8687 kg, joka oli maan keskiarvoa (8427) selvästi parempi.

Maidonlähettäjien määrä on vähentynyt Kainuussa voimakkaasti EU-jäsenyyden aikana. Kun maitoa lähetti meijereihin vuonna 1994 1.076 tilaa, oli lähettäjien määrä vuoden 2005 lopussa enää 498. Maidonlähettäjien määrä väheni jäsenyyden alkuvuosina yli 10 % vuosivauhdilla mutta viime vuosina vauhti on tasaantunut noin 5 % tasolle. Maidontuotannon jatkamissuunnitelmat ovat Kainuussa kuitenkin ilahduttavasti maan keskiarvoa korkeammalla tasolla vrt. kuva 1. s. 17.

Tilakohtainen maidontuotanto on ollut voimakkaassa kasvussa. Kasvuvauhti on ollut voimakainta viime vuosina tilojen tuotantoa kasvattavien investointien vuoksi. Keskimääräistä tilakohtaista tuotantomäärää on kasvattanut myös pienimpien maitotilojen tuotannon lopettaminen. Tilakohtainen maitomäärä oli vuonna 2005 noin 125.000 litraa.

Kuva 1. Maidontuotannon jatkuminen vuoteen 2009 ja 2012 (Suomen Gallup Elintarviketieto Oy)

Lihan tuotanto

Nautaeläimiä kasvatettiin Kainuussa vuonna 2005 yhteensä 661 maatilalla, joista päätoimista naudaneläinten tuotantoa harjoitti 133 tilaa. Yhteensä nautaeläimiä oli 24.157 kpl, joista pääasiallisesti lihantuotannossa noin 8000 kpl. Keskimääräinen nautakarjan (kaikki naudat) koko on 36,6 eläintä, kun vastaava keskiarvo koko maassa on 44,6. Emolehmätuotantoa harjoitettiin 42 tilalla, joilla oli yhteensä 739 emolehmää. Emolehmätuotanto on kasvanut viime vuosina Kainuussa muuta maata nopeammin. Vuonna 2005 naudaneläimiä tuotettiin yhteensä 2,1 milj. kg. Tuotannon määrä on pysytellyt samalla tasolla jo useiden vuosien ajan. Kainuussa kasvatettujen nautojen keräilyä vastaa pääosin A-tuottajat. Alalla toimii Kainuussa myös yksittäisiä pienempiä toimijoita.

Sianlihan tuotantoa harjoitettiin vuonna 2005 viidellä kainuulaistilalla. Porsastuotantoa ja muuta sikataloutta harjoitettiin lisäksi kolmella tilalla. Sikojen kokonaismäärä maakunnassa oli noin 1.695 kpl, joista 849 kpl oli lihasikoja. Vuonna 2005 tuotettiin sianlihaa noin 400.000 kg. Tuotantomäärä on pysynyt viime vuosina samalla tasolla.

Kainuussa oli vuonna 2005 2.576 lammasta, joista 1.508 oli uuhia. Lampaanlihaa tuotettiin 42 tilalla noin 10.000 kg. Lampaisten määrä ja lihantuotannon määrä alenivat merkittävästi edellisestä vuodesta.

Kananmunien tuotanto

Kananmunantuotantoa harjoitti Kainuussa vuonna 2005 yhteensä 15 maatilaa. Tiloilla oli yhteensä 15.200 kanaa, jotka tuottivat kananmunia noin 275.000 kg. Kanojen määrä väheni hieman edellisestä vuodesta.

Taulukko 3. Kotieläintalous Kainuussa vuonna 2005. (MMM/tike).

	Tiloja kpl	Eläimiä kpl	Tuotanto 1000 kg / l
Nautatalous	661	24.157	
Maidontuotanto	498	8.570	65.400
Naudanlihantuotanto	133	8.000	2.100
Sianlihantuotanto	5	1.695	400
Lampaanlihantuotanto	42	2.576	10
Kananmunantuotanto	15	15.300	275

Peltokasvintuotanto

Luonnonolot eivät mahdollista Kainuussa yhtä monipuolista kasvintuotantoa kuin Keski-Euroopassa tai Etelä-Suomessa. Alueen olosuhteet soveltuvat parhaiten nurmi- ja rehukasvien viljelyyn. Toisaalta Kainuun ilmasto-olot eivät erityisemmin suosi myöskään kasvitauteja ja tuhohyönteisiä, joten kemiallisen torjunnan tarve on siten lämpimämpiä alueita vähäisempi. Tämä on olennainen luontainen vahvuustekijä erityisesti luomuviljelyssä mutta myös tavanomaisessa viljelyssä, jossa tuotetaan puhtaita ja turvallisia elintarvikkeita.

Kainuun käytössä oleva maatalousmaa oli vuonna 2005 yhteensä 30.230 ha. Viljelyssä tästä alasta oli 29.692 ha, johon sisältyy sekä viljelyksessä olevien kasvien että kesannon ala. Nurmikasvien eli kuivaheinän, säilörehun, tuorerehun ja laitumen yhteenlaskettu osuus viljellystä peltopinta-alasta oli 69 %. Nurmikasveja viljeltiin yhteensä noin 17.600 hehtaarilla. Pääosan sadosta muodosti säilörehu 194 milj. kg. Kuivaa heinää tuotettiin yhteensä runsas 7,6 milj.kg. Nurmikasvien siemenviljely on Kainuun alueella varsin vähäistä.

Viljaa viljeltiin vuonna 2005 Kainuussa 6.300 hehtaarin alalla. Satoa tuotettiin yhteensä 17,2 miljoonaa kiloa. Pääosan sadosta muodosti rehuohra, jota tuotettiin 4.200 hehtaarilla yhteensä 11,6 miljoonaa kiloa. Kauraa tuotettiin 1.700 hehtaarilla noin 4,7 miljoonaa kiloa. Seosviljan määrä oli noin 0,7 miljoonaa kiloa. Pääosa tuotetusta viljasta kulutetaan tiloilla. Merkittävin viljan välittäjä alueella on Kainuun Osuusmeijeri, jonka kautta liikkuu rehuviljaa keskimäärin vuosittain noin 0,5 miljoonaa kiloa. kg. Perunan viljelyala vuonna 2005 oli Kainuussa noin 140 ha. Satoa tältä alalta saatiin yhteensä 2,4 miljoonaa kiloa. Keskisadoksi muodostui 17.030 kg/ha. Laadultaan moitteettoman sadon osuus oli 87 %.

Uutena tuotantomuotona Kainuussa on otettu käyttöön ruukohelven viljely bioenergian raaka-aineeksi. Tuotanto on sopimustuotantoa. Vuonna 2006 Kainuun alueella oli yhteensä 24 ruukohelven viljelysopimusta ja niiden piirissä yhteensä noin 220 hehtaaria peltoa. Tuotantomuoto tarjoaa uuden mielenkiintoisen vaihtoehdon erityisesti niille tiloille, jotka sijaitsevat kohetuullisella etäisyydellä (alle 100 km) ruukohelven käyttöön soveltuvista lämpölaitoksista.

Taulukko 4. Keskeisimpien viljelykasvien pinta-ala, sato ja keskisato Kainuussa sekä keskisato koko maassa vuonna 2005. (MMM/tike).

	Pinta-ala Kainuu ha	Sato Kainuu milj.Kg	Keskisato Kainuu Kg/ha	Keskisato koko maa Kg/ha
Säilörehu	14.400	193,8	13.460	17.400
Kuivaheinä	2.500	7,6	3.030	3.530
Rehuohra	4.200	11,6	2.750	3.540
Kaura	1.700	4,7	2.760	3.110
Tuorerehu	320	2,9	9.000	11.170
Seosvilja	270	0,7	2.650	2.980
Peruna	140	2,4	17.030	25.700

Puutarhatuotanto

Kainuussa oli vuonna 2004 yhteensä 93 avomaan puutarhatuotantoa harjoittavaa yritystä. Yritysten yhteenlaskettu pinta-ala oli 154 ha ja keskikoko 1,66 ha. Kasvihuonetuotantoa harjoitti 22 yritystä, joiden yhteenlaskettu pinta-ala oli 26.800 m² ja keskikoko 1.218 m². Kasvihuoneala on kasvanut voimakkaasti vuosien 2005 ja 2006 aikana toteutettujen investointien vuoksi.

Avomaan vihannestuotantoa harjoitti 34 yritystä yhteensä 39 hehtaarilla. Kokonaissadon määrä oli noin 680.000 kg. Merkittävimmät viljelyalat olivat porkkanalla, jota tuotettiin 11,4 hehtaarin alalla 380.000 kg, sekä lantulla, jota tuotettiin 4,7 hehtaarin alalla 140.000 kg. Marjanviljelyä harjoitti yhteensä 67 yritystä 109 hehtaarin alalla. Merkittävimmät viljelyalat olivat mustaherukalla, jota tuotettiin 50 hehtaarilla 17.000 kg sekä mansikalla, jota tuotettiin 47 hehtaarilla 78.000 kg, Mustaherukan tuotanto oli pääasiassa teollisuuden sopimustuotantoa.

Vihannesviljelyä kasvihuoneissa harjoitti 7 yritystä yhteensä 12.200 neliömetrin alalla. Merkittävimmät viljelykasvit olivat kasvihuonekurkku, jota tuotettiin 7.200 neliömetrin alalla yhteensä 365.000 kg, sekä tomaatti, jota tuotettiin 4.900 neliömetrin alalla 182.000 kg. Vihannesten lisäksi kasvihuoneissa kasvatettiin vähäisessä määrin myös erilaisia koristekasveja.

Luomutuotanto

Luomutiloja oli Kainuussa vuonna 2006 yhteensä 118 kpl. Luomuhyväksyttyä ja siirtymävaiheessa olevaa peltoalaa oli yhteensä 4.395 ha mikä vastaa noin 17,5 % osuutta maakunnan viljellystä peltoalasta. Kyseinen osuus on Manner-Suomen maakunnista kaikkein korkein. Luomutuotantoon siirtyneitä/siirtyviä maittiloja oli vuonna 2006 Kainuussa kahdeksan ja lihatiloja yhteensä 17 kpl.

Porotalous

Kainuussa porotaloutta harjoitetaan Suomussalmen, Puolangan ja Hyrynsalmen kuntien alueella. Toiminta on järjestäytynyt viiteen paliskuntaan, joista Näljängän ja Hallan paliskunnat toimivat kokonaisuudessaan Kainuun alueella. Hossa-Irnin, Pintamon ja Jokijärven paliskun-

nat toimivat pääosin Pohjois-Pohjanmaan puolella. Poronomistajia oli Kainuun alueella yhteensä noin 165 henkilöä poronhoitovuonna 2004/2005. Porotalouden puhdastuotto vaihteli paliskunnittain 2 - 32 € välillä lukuporoa kohden (TAULUKKO 5).

Porotaloutta harjoittaa pääelinkeinonaan Kainuussa arviolta runsaat 30 poronhoitajaa. Vaikka porojen määrä on Kainuussa nykyisin alle sallitun, ei porotaloutta kuitenkaan ole mahdollista olennaisesti laajentaa porojen määrää kasvattamalla. Elinkeinon laajentamiselle mahdollisuuksia olisi kuitenkin jatkojalostuksen ja erityisesti matkailu- ja elämyspalvelujen tuotannon sektorilla. Poronlihalle riittää kysyntää ja lihan hinta on parin viimeisen vuoden aikana nousut 20 prosenttia. Porotalouden kannattavuus on kuitenkin heikko. Kannattavuuskerroin on vain 0,42, mikä on selkeästi huonompi kuin maataloudessa keskimäärin. Tukien osuus tuloista on porotiloilla noin 15 %, mikä selkeästi vähemmän kuin maataloudessa keskimäärin (noin 33 %).

Kainuun porotaloutta ovat viimeisten vuosien aikana rasittaneet sietämättömästi maasuurpetojen aiheuttamat porovahingot. Petojen tappamista poroista jää aina löytymättä huomattava osa ja etsintätyöt aiheuttavat ylimääräisiä kustannuksia poronomistajille. Petojen tappamien porojen tilalle joudutaan ostamaan uusia poroja, jotta paliskuntien poromäärät pysyisivät ennallaan. Tämä tarkoittaa sitä, ettei vasa ole varaa teurastaa. Kannattavuutta nakertaa myös kohonneet polttoainekustannukset, sillä poromiehet tarvitsevat paljon polttoainetta mönkijöihin ja moottorikelkkoihin. Talviruokinta on myös merkittävä kustannustekijä suurelle osalle porotiloja.

Taulukko 5. Porotalous Kainuussa poronhoitovuonna 2004/2005. (Paliskuntain yhdistys).

Paliskunta	Poronomistajat kpl	Lukuporot kpl	Eloporot kpl	Teurasporot kpl	Puhdas tuotto € / lukuporo
Halla	71	1.792	2.296	420	2,0
Näljänkä	62	1.577	1.670	743	2,0
Hossa-Irni	25	890	964	396	31,11
Pintamo	5	242	234	170	32,32
Jokijärvi	2	4	12	0	12,47
Yhteensä	165	4.505	5.176	1.731	

Kalatalous

Kainuussa on n. 275 000 ha vesialuetta, josta n. 134 000 ha on 76 järjestäytyneen osakaskunnan hallinnassa. Kainuun vesistöjen vuotuisen kalansaaliin arvioidaan olevan noin 2 milj. kg. Oulujärven osuus kokonaissaaliista on noin 500.000 kg. Tärkein ammattikalastuksen saaliskala on muikku, jota pyydetään keskimäärin vuosittain noin 200.000 kg. Toiseksi tärkeimmäksi kalaksi on noussut kuha jonka kokonaissaalismäärä Kainuussa on noussut yli 150 000 kg. Ammattikalastajat pyytävät kuhasaaliista vajaan puolet. Kainuun alueella toimii noin 20 ammattikalastajan lisäksi useita kymmeniä kausiluontoisesti myyntiin kalastavia kalastajia. Kainuun vesistöjen kalataloudellista tuotantopotentiaalia ei hyödynnetä tällä hetkellä täysimääräisesti.

Kaupallista kalankasvatusta harjoitettavia laitoksia Kainuussa on 25 kpl sekä noin 20 kpl kalanpoikasia tuottavaa luonnonravintolammikkoa. Yhteenlaskettu teuraskalan vuotuinen lisäkasvu

on noin 700.000 kg. Kalastuksen ja kalanviljelyn yhteenlaskettu liikevaihto on noin 3,3 milj. € ja alat työllistävät päätoimisesti noin 40 henkilöä. Vapaa-ajan kalastajien saaliin arvo on noin 5 milj. €. Vapaa-ajan kalastajien sekä kalastusmatkailijoiden välilliset vaikutukset kauppaan ja majoitusliikkeisiin on moninkertainen saaliin arvoon nähden.

Muu tuotanto

Kainuussa oli vuonna 2004 noin 1250 rekisteröityä hevosta. Hevostiloja, joilla oli vähintään yksi eläinyksikkö ja vähintään 3 ha peltoa oli 90 kpl. Hevosten ja hevostilojen määrä on kasvanut viimevuosina. Kainuun hevostalouden liikevaihdon arvioidaan olevan noin 2 M€ vuodessa. Hevostalouden merkitys harraste- ja elämyspalvelujen tarjoajana on kasvanut merkittävästi viime vuosina.

Turkistuotantoa harjoitettiin Kainuussa laajemmassa mittakaavassa vielä 1980-luvun lopulle saakka. Tilojen määrä on takavuosista voimakkaasti vähentynyt. Vuonna 2005 alueella toimi enää alle 10 turkistarhaa. Kainuussa sijaitsevilla turkistiloilla kasvatetaan pääasiassa kettuja ja minkkejä. Muita turkiseläimiä ei kasvateta käytännössä lainkaan. Turkisten tuotannon ja jalostuksen yhteenlaskettu liikevaihto on arviolta 1-1,5 M€ nahanhintojen vaihteluista riippuen. Ala työllistää Kainuussa päätoimisesti noin 20 henkilöä ja välilliset työpaikat mukaan lukien noin 60 henkilöä.

Kainuussa mehiläistarhausta harjoitti vuonna 2003 yhteensä 72 rekisteröitynyttä tarhaajaa, joista valtaosa oli sivutoimisia. Päätoimisten tarhaajien määrä jäänee alle 10 henkilön. Järjestäytyneillä tarhaajilla oli tuotannossa yhteensä noin 500 pesää, joista hunajaa saadaan keskimäärin 34 kg pesää kohden vuodessa. Hunajan kokonaistuotanto Kainuussa oli vuonna 2003 21 200 kg, jonka arvo on noin 212.000 €. Kainuulaisen hunajan tuotanto ei riitä kattamaan maakunnan omaa kulutusta.

3.1.4 Paikallinen elintarvikejalostus

Maatalous- ja luonnontuotteiden paikallisella jalostuksella on huomattava merkitys maakunnan aluetalouteen ja työllisyyteen. Jalostava teollisuus on olennainen lenkki koko toimialan arvoketjussa ja siten olemassaolollaan vahvistaa paikallisesti koko ketjun menestymismahdollisuuksia. Kainuussa on hyvät mahdollisuudet elintarvikealan kehittämiseen kytkemällä se soveltuvien osien yhä enemmän matkailubisnekseen. Elintarvikealan vahvistaminen vaatii yhteistyötä alan yrittäjien kesken sekä huomattavaa panostusta alan kehittämistoimintaan.

Kainuussa on merkittävää luonnontuotteiden jalostustoimintaa. Jalostettaessa omasta maakunnasta kerättyjä luonnontuotteita, marjoja ja sieniä jää maakuntaan tuotteen jalostusarvon lisäyksen lisäksi myös huomattava määrä poimijatuloja. Kainuulaisesta aikuisväestöstä noin 90 % poimii marjoja ja joka neljäs kainuulainen poimii marjoja myyntiin. Keskimäärin marjoja tulee vuosittain myyntiin noin 4 milj. kg, minkä arvo on noin 5 M€. Kotitalouksien käyttöön poimitaan arviolta 2 milj. kg, jonka arvo vastaavasti on lähes 3 M€. Yhteensä Kainuussa kerätyn marjasadon arvoksi arvioidaan 8 M€. Poiminta- ja keräilytyön arvioidaan työllistävän 350 henkilöä henkilötyövuosiksi muutettuna. Sieni- marja- ja yrttituotteista myydään 98 % Kainuun ulkopuolelle. Kainuussa alalla toimii kolme merkittävää marjayritystä. Viime vuosina myös herkkutatin ostot poimijoilta ovat huomattavasti kasvaneet. Poimintatuloja kertyy

vuosittain yli 100 000 euroa. Kainuussa on ostettu runsaasti syvällä maaseudulla sijaitsevia autoita kouluja käytettäväksi ulkomaisten marjanpoimijoiden majoitukseen. Marjojen välitystoiminta työllistää lisää majoitusyritystoimintaa harjoittavia yrittäjiä.

Kainuussa jalostettiin maitoa laajassa mittakaavassa aina vuoteen 2003 saakka. Tällä hetkellä valtaosa Kainuussa tuotetusta maidosta viedään maakunnan ulkopuolella sijaitseviin meijereihin. Maakunnassa toimii yksi juustola, jonka tuotteita on myynnissä maanlaajuisesti. Kainuussa ei ole yhtään teurastamoita. Paikallinen lihanjalostus on melko vähäistä ja se on luonteeltaan pääosin retki- ja herkkutuotteiden valmistusta. Maakunnassa on useita luomuliha-kasvatustiloja ja tulevaisuuden toiveissa on, että teurastus ja jatkojalostus voitaisiin tehdä omassa maakunnassa.

Leipomoalalla toimii viisi vähän suurempaa yritystä ja useita pieniä perheyriä. Tuotannosta noin 85 % kulutetaan omassa maakunnassa. Kainuussa toimii myös kaksi luomuviljan jauhatukseen erikoistunutta myllyä. Kainuulaisilla erikoistuotteilla on kysyntää myös maakunnan ulkopuolella, esimerkiksi kuhmolaiset rönttöset ovat haluttuja pääkaupunkiseudulla. Ylä-Kainuussa, Puolangalla harjoitetaan siitakesienten kasvatusta, jossa hyödynnetään uutta innovatiivista tuotantomenetelmää. Puolangalla on myös kehitetty myös nokkosien viljelyä ja sen tuotteistamista. Sotkamossa viljellään mm. japaniminttua, josta uutetaan minttuöljyä makeisteollisuuden tarpeisiin. Kainuussa toimii lisäksi useita viininvalmistajia sekä yksi valtakunnallisesti merkittävä makeistehdas.

Jalostetun järvikalan tarjonta ei vastaa tällä hetkellä täysin kysyntää, vaikka alalle on viimeaikoina lisätty tuotantokapasiteettiä. Ala tarjonnee mahdollisuuksia tuotannon ja jalostuksen kasvattamiselle. Kalajalosteista pääosa markkinoidaan maakunnan ulkopuolelle. Kalan kasvatusta ja jatkojalostusta on useissa yrityksissä Kainuussa. Kalapihvit ovat tulleet markkinoille uutuutena ja kysyntää olisi myös muille einestehdoksille. Järvikalan pyynnissä ja jatkojalostuksessa on edelleen kehittämismahdollisuuksia. Oulujärvessä on runsaasti mm. haukea, joka sopisi hyvin mm. einestehdoksien valmistukseen.

Taulukko 6. Elintarvikealan toimipaikat ja henkilöstö Kainuussa 2005. (Oulun yliopisto Biotekniikan laboratorio / ELO).

	Toimipaikat kpl	Henkilöstö kpl
Maidon jatkojalostus	2	7
Luonnontuoteala	17	67
Leipomoala	20	125
Lihanjalostus	3	8
Kalanjalostus	8	21
Kasvisten jatkojalostus	10	22
Muu elintarvikkeiden valmistus	14	37
Elintarvikkeiden valmistus yht.	74	287

3.1.5 Kainuun metsätalous

Metsätalouden merkitys Kainuun maaseudun asukkaiden ja maatalojen tulonlähteenä on perinteisesti ollut huomattava. Se on tarjonnut vuosikymmenien saatossa työ- ja ansiomahdollisuuksia monissa eri muodoissa. Aikojen vaihtuessa elinkeinoelämän ja yhteiskunnan tarpeet myös metsätalouden suhteen muuttuvat. Muutokset tuovat mukanaan kuitenkin myös uusia elinkeinollisia mahdollisuuksia.

Kainuun metsäpinta-ala on 20.535 Km², mikä vastaa 95,2 % osuutta koko maakunnan maapinta-alasta. Yksityiset metsänomistajat omistavat 39,2 % Kainuun metsistä. Metsänomistajista noin 1500 kpl (13,0 %) harjoittaa maataloutta tai sen liitännäiselinkeinoja. Eläkeläisiä metsänomistajista on noin 40 % ja Kainuun ulkopuolella metsänomistajista asuu 18 % metsänomistajista.

Kainuussa on yhteensä 16.550 metsää omistavaa tilaa, joista metsänhoitomaksua maksavia pinta-alaltaan yli 7 hehtaarin suuruisia tiloja on 12.000. Tiloista yli viidennes on yhteisomistuksessa. Kainuun metsien puuston määrä on 123,9 milj. m³ eli puuta on metsämaalla keskimäärin 71 m³ / ha. Puuston vuotuinen kasvu on 6,0 milj. m³. Tukkipuuta Puustosta on noin neljännes. Puulajeista männyn osuus on 59 %, kuusen 23 %, koivun 16 % ja muun lehtipuun 2 %. Muista lehtipuista merkittävin on haapa.

Suurin kestävä vuotuinen ainespuun hakkuumäärä on Kainuun metsissä 3,4 milj. m³. Vuosina 2000 - 2004 hakattiin Kainuun metsistä 3,05 milj. m³ vuodessa, mikä vastaa metsäohjelman hakkuukertymätaavoitetta (3,1 milj. m³). Kuusen hakkuumäärät vastaavat likimain vuotuista kasvua mutta männyn hakkuumäärä on vain noin 60 % ja koivulla noin 50 % kasvusta. Kainuun metsätaloudelle myönnettiin vuonna 2000 PEFC- hyväksytty metsäsertifikaatti. Sertifiointin tarkoituksena on edistää taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä metsien hoitoa ja käyttöä. Tällä hetkellä metsäsertifiointi kattaa koko Suomen.

Metsäsektorin merkitys Kainuussa on suuri. Sen osuus muuhun maahan verrattuna on 2,5-kertainen. Erityisen vahva on metsätalous, jonka osuus muuhun maahan verrattuna on yli nelinkertainen. Metsäsektorin kehitys on kuitenkin polkenut paikallaan viime vuosien ajan. Liikenvaihto on pysytellyt noin 600 milj. €:n tasolla mutta trendi on kääntymässä loivaan laskuun. Vain metsätalouden liikenvaihto on kasvanut metsäohjelman tavoitteiden mukaisesti ollen 170 milj. € vuonna 2004.

Kainuun metsäsektori työllistää noin 2600 henkilöä. Metsätaloudessa työllistyy 850 ja metsä- ja puuteollisuudessa 1650 kainuulaista työntekijää. Metsäsektorilla on myös vahvaa yrittäjyyttä. Sahauksessa ja puutuoteollisuudessa toimii noin 120 yritystä, puunhankinnassa ja kuljetuksessa sekä metsätalouden palveluissa toimii lisäksi yli 50 yritystä. Kainuun mekaaninen puuteollisuus pohjautuu pieniin yrityksiin, alan kokonaisliikenvaihto oli vuonna 2004 139 M€ ja valtaosalla 120 yrityksestä liikenvaihto jäi alle 0,5 M€:n.

Kainuulainen metsäteollisuus toimii ankarasti kilpailulla maailmanmarkkinoilla. UPM Kajaanin paperitehdas tuottaa alhaisen jalostusasteen paperilaatuja, joiden tuotantoa ollaan Euroopassa lisäämässä. Maakunnan sahateollisuus on joutunut sopeuttamaan sahausmääriään päämarkkina-alueilla vallitsevan hinta- ja kilpailutilanteen takia. Metsien suojelu alueella on vähentänyt hakattavissa olevaa puustoa. Osa yrityksistä on siirtynyt pieniläpimittaisen puun sahaukseen.

Maakunnallista metsätalouden kehittämistä ohjeistaa Kainuun metsäkeskuksen kokoama Kainuun metsäohjelma vuosille 2006 - 2010. Ohjelma sisältää keskeisimmät periaatteet, tavoitteet ja toimenpiteet maakunnan metsätalouden kehittämiseksi. Metsäkeskusten laatimat alueelliset metsäohjelmat muodostavat ajantasaisen materiaalin kansalliseen metsäohjelman 2010 tarkistamiselle. Metsä- ja puutalouden kehittämistä ohjaa käytännön tasolla Kainuun metsä- ja puutalouden työohjelma.

3.1.6 Maatilametsätalous

Kainuulaisten aktiivitulojen keskimääräinen metsäala oli vuonna 2005 88,4 ha, joka on lähes kaksinkertainen koko maan vastaavaan arvoon (50,5 ha) verrattuna. Aktiivitulojen metsäpinta-ala on kasvanut viime vuosina Kainuussa 1 - 2 % vuosivauhdilla. Puun myynnillä on huomattava taloudellinen merkitys Kainuun maataloilille. Metsästä saatujen myyntitulojen osuus maatalojen kokonaistuloista oli vuonna 2005 noin 15 %. Kainuun maatalousyrittäjien puunmyyntitulot muodostavat 2,0 % koko maan vastaavista myyntituloista.

Vuonna 2005 hakattiin Kainuussa markkinapuuta hankintahakkuina 390.000 m³. Tästä puumäärästä Kainuun metsänhoitoyhdistysten korjaaman puun määrä on 233.000 m³. Yksityisten metsänomistajien hankintahakkuumääräksi muodostui siten 157.000 m³. Hankintahakkuissa koottu puutavara on pääosin nuorien metsien hoitohakkuista korjattua mäntykuitupuuta. Korjatun puumäärän hankintatyön arvo on noin 5,8 M€.

Yksityisten omistamia nuoria metsiä hoidettiin Kainuussa vuonna 2005 kestävän metsätalouden rahoituslain (KEMERA) tukivaroin yhteensä 9.855 hehtaaria. Tästä pinta-alasta metsänomistajat tekivät omatoimisesti 2.600 hehtaaria. Metsänomistajat saivat julkisista varoista nuoren metsän hoitoon noin 1,3 M€ suuruisen tuen. Kemera -tuet (4,2 M€) käytettiin Kainuussa vuonna 2005 kokonaisuudessaan.

Pinta-alaverotuksen päättyminen vuoden 2005 lopussa aiheutti puukauppatoiminnan väliaikaisen supistumisen, mutta sahatavaran parantunut kysyntä sekä kohonneet kantohinnat nostavat puunmyyntimäärät vuonna 2006 jo vuotta 2005 suuremmiksi. Jatkossakin näyttää siltä, että puunjalostusteollisuuden kysyntä kohdistuu aikaisempaa enemmän kotimaan puuhun ja siten Kainuun kestävä hakkuusuunnite mahtuu hyvin markkinoille. Energiapuusta on tulossa oma puutavaralajinsa, joka parantaa metsänomistuksen kannattavuutta ja Kainuun työllisyyttä. Kannoille, hakkuutähteille ja nuoresta metsästä harvennetulle energiapuulle on muodostunut kantohinta. Energiapuun käyttöä on mahdollista lisätä merkittävästi ja hyödyntää sen tarjoamat mielenkiintoiset liiketoimintamahdollisuudet mm. lämpöyrittäjyyden sekä toisen asteen jalosteiden muodossa.

Metsätalous ja siihen liittyvät tukitoiminnot, kuten koneurakoinnit, ovat tärkeimpiä maatalon tuotannon monipuolistamismahdollisuuksista. Omien talousmetsien tehokas hoitaminen ja siihen liittyvien metsänparannustukien hyödyntäminen, metsänhoitopalvelujen tuottaminen, pienimuotoinen jatkojalostus sekä puuenergian tuottaminen ovat olemassa olevia ja kehittyviä ansaintamahdollisuuksia, joihin on tällä hetkellä järkevää panostaa.

3.2. Maaseudun muu yritystoiminta

Monialaisella maatilalla harjoitetaan yritystoimintaa maatalouden lisäksi yhdellä tai useammalla muulla toimialalla. Monialaisia maataloja oli maassamme vuonna 2005 yhteensä noin 24.300 kpl eli niiden osuus kaikista maataloista on runsaat 35 %. Monialaisten maatalojen määrä on kasvanut vuosien 2000 - 2005 välisenä aikana noin 11 %. Kainuussa monialaisia maataloja oli vuonna 2005 yhteensä 402 kappaletta ja niiden osuus kaikista maataloista oli hieman yli 36 %. Monialaisten tilojen lukumäärä on kasvanut vuodesta 2000 (358 kpl) noin 12 %.

Monialaisten maatalojen toimialakirjo on laaja. Eniten maatalojen yhteydessä harjoitetaan erilaisia palveluelinkeinoja, joita tarjoavien maatalojen osuus on Kainuussa yhteensä noin 64 %. Suurimpia toimialoja ovat koneurakointi, jota harjoittaa noin puolet monialaisista tiloista, sekä matkailu-, majoitus- ja virkistyspalvelut, jonka osuus oli runsaat 13 %. Kyseiset toimialat ovat olleet viime aikoina myös voimakkaimmin kasvussa. Toiseksi eniten maatalojen yhteydessä harjoitetaan erilaisia teollisia toimialoja, kuten puu- ja metallituotteiden valmistusta.

Monialaiset maatalat ovat pääsääntöisesti perheyrittäjiä, vaikkakin ulkopuolisen työvoiman käyttö on viime vuosina kasvanut. Vuonna 2003 maatalayritykset työllistivät Suomessa noin 15.000 ulkopuolista työntekijää, jotka tekivät yhteensä 7.100 henkilötyövuotta. Työllistävä vaikutus on merkittävä, sillä kausityötä tarjoavat yritykset tuovat lisätyömahdollisuuksia mm. koululaisille ja opiskelijoille. Kainuussa monialaiset maatalat työllistivät vuonna 2003 yhteensä 170 vierasta työntekijää. Työllistävyysvaikutus oli yhteensä 327 henkilötyövuotta, jossa kasvua vuoteen 2000 verrattuna oli noin 23 %. Tilastojen mukaan monialayrittäjät ovat suhteessa muita viljelijöitä nuorempia.

Usein monialaisten maatalojen muu yritystoiminta tapahtuu melko pienessä mittakaavassa. Nimittäin suurimmalla osalla eli 39 prosentilla monialaisista tiloista muun yritystoiminnan liikevaihto jää alle 10.000 €. Kainuussa pienten yritysten osuus on hieman suurempi eli noin 46 % monialaisista tiloista lukeutuu tähän ryhmään. Toisaalta joukkoon mahtuu Kainuussa myös muutamia suuria toimijoita, joiden liikevaihto ylittää 200 000 €.

Maatalous ja muu yritystoiminta ovat kiinteässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Yritystoiminnassa hyödynnetään usein tilan koneita, raaka-aineita, maa-alueita tai rakennuksia. Uuden yritystoiminnan käynnistämisen taustalla vaikuttavat luonnollisesti monet eri tekijät. Usein uuden yritystoiminnan kautta haetaan tilan tuottamille raaka-aineille korkeampaa jalostusarvoa ja sitä kautta parempaa hintaa. Toisaalta tilan ratkaisuun saattaa vaikuttaa esimerkiksi perheenjäsenten hankkiman erikoisosaamisen hyödyntäminen tai maatalouden työhuippujen tasaaminen. Myös maatalouden tuotantosuunta vaikuttaa halukkuuteen käynnistää uutta yritystoimintaa tilalle. Tilastojen mukaan kotieläintiloilla aloitetaan harvemmin muun yritystoiminnan harjoittaminen kuin kasvinviljelytiloilla. Tämä johtunee pitkälti kotieläintilojen suuresta työmenekistä.

Maaseudun pienyritysrekisterin (taulukko 7, s. 26) mukaan maaseudun yritysten määrä väheni Kainuussa voimakkaasti vuosituhaten vaihteessa. Viime vuosina yritysten lukumäärä on kääntynyt kuitenkin kasvusuuntaan. Pienyritysrekisteriin on merkitty ne yritys- ja toimipaikkarekisterin sekä maaseutuelinkeinorekisterin yritykset, jotka sijaitsevat harvaanasutuilla postinumeroalueilla (väestön tiheys on alle 50 henkilöä/km²).

TE-keskus	yritysten lukumäärä					
	1990	1993	1997	2000*	2002	2004*
01 Uusimaa	4 296	4 081	4 849	5 603	5 862	6 586
02 Varsinais-Suomi (pl. Ahvenanmaa)	4 792	3 959	5 376	5 517	5 722	5 947
03 Satakunta	3 286	2 928	3 510	3 512	3 573	3 437
04 Häme	3 452	3 333	3 852	3 834	3 928	4 235
05 Pirkanmaa	5 018	4 640	5 357	5 226	5 291	5 771
06 Kaakkois-Suomi	2 832	2 671	3 017	2 972	3 001	3 250
07 Etelä-Savo	3 254	3 072	3 535	3 857	3 832	4 006
08 Pohjois-Savo	3 785	3 798	4 271	3 837	3 921	4 165
09 Pohjois-Karjala	3 302	3 250	3 476	3 367	3 269	3 822
10 Keski-Suomi	3 628	3 441	3 950	3 839	3 926	4 109
11 Etelä-Pohjanmaa	5 064	4 588	5 319	5 808	5 766	5 961
12 Pohjanmaa	4 966	4 688	6 008	6 107	6 139	6 112
13 Pohjois-Pohjanmaa	4 113	3 982	4 568	4 954	4 978	5 327
14 Kainuu	1 716	1 710	1 838	1 458	1 428	1 446
15 Lappi	4 285	3 988	4 422	4 016	4 017	4 655
Ahvenanmaa	590	601	715	714	746	811
kaikki	58 379	54 730	64 063	64 621	65 399	69 640

* aluejaon päivitysvuosi

Taulukko 7. Maaseudun pienyritykset Te-keskuksittain vuosina 1990 - 2004 (Maaseudun pienyritysrekisteri, MTT).

4. Kainuun maaseutuelinkeinojen kehittämisstrategia

4.1. Toimintaympäristön muutokset 2007 - 2013

4.1.1. Kainuun maaseutuelinkeinojen nelikenttäanalyysi

Kainuun maaseutuelinkeinojen nelikenttäanalyysi perustuu Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelma 2001 - 2006 sekä Kainuun alueellisen maaseutustrategia 2007 - 2013 –prosessien yhteydessä koottuihin työryhmämietintöihin. Pohjatyötä on päivitetty MTK -Kainuun johtokunnan ja nuorisovaliokunnan sekä maaseutuelinkeinojen sidosryhmien edustajista koostuvan maaseuturyhmän toimesta.

VAHVUUDET	HEIKKOUEDET
<p>puhdas ja monimuotoinen luonto laadukkaat raaka-ainevarat puhdas tuotantoympäristö tautivapaa kotieläintuotanto maidon ja lihatuotannon osaaminen hyvin hoidetut talousmetsät ympäristö- ja luonnonvaraosaaminen valmis perusinfrastruktuuri omaleimainen imago monialaisen toiminnan perinne väljyys – tila metsien ja vesien kestävä monikäyttö puunjalostusosaaminen selkeät vuodenaajat korruptiovapaa yrityskulttuuri</p>	<p>lyhyt kasvukausi, pitkä sisäruokintakausi syrjäisyys, harva asutus, pitkät etäisyydet maatalouden kannattavuus pienet kotimarkkinat elinkeino- ja yritysraakenteen heikkous alhainen jalostusaste yhteistyökulttuurin puutteet yritystoiminnan perinteiden heikkous vähäiset taloudelliset resurssit ikä- ja sukupuolirakenne perusinfrastruktuurin heikkous (tie, vesi, tele) liiketoiminnan osaamisen / osaajien puute asenteet, uskalluksen puute</p>
MAHDOLLISUUDET	UHAT
<p>merkittävää avaintoimialojen osaamista luonto- ja ympäristöarvot vetovoimatekijöinä kuluttajien arvo ja asennemuutokset vapaa tuotantokapasiteetti toimi- ja tuotannon alojen synergiat lähialueiden markkinat huoltovarmuuden ylläpito tietoverkot puu- ja peltoenergian noste verkostoyhteistyö (tuotanto/markkinointi) puun jalostusasteen nosto tarve monialaiselle maaseutuyrittäjyydelle luonto- ja maaseutumatkailu elinkeinojen kehittäminen EU-rahoituksen säilyminen</p>	<p>heikko tulevaisuudenusko uskalluksen puute maaseudun autioituminen väestörakenteen vinoutuminen, väestökato maatalouden sopeutumiskyky EU:n itälaajeneminen rapautuva infrastruktuuri yrittäjien jaksaminen paikallisen jalostuksen häviäminen eläintaudit tutkimus ja tuotekehitys eivät johda tuotannolliseen toimintaan alkutuotantoa ei arvosteta byrokratia tappaa luovuuden</p>

4.1.2. Nelikenttäanalyysin vaikuttavuuden arviointi

Oheisissa taulukoissa on arvioitu nelikenttäanalyysin muuttujia vaikuttavuuden suhteen. Asiat on ryhmitelty eri luokkiin sen mukaan, mikä on toiminnan tarpeen suuruus sekä mikä on vaikuttamisen mahdollisuuden suuruus kunkin muuttujan suhteen. Taulukkoa tulkitaan siten, että ylärivillä mainitut muuttujat, joiden toiminnan tarve on suuri, ovat aina erittäin tärkeitä kehittämisen kohteita. Keskimmaisella rivillä olevat muuttujat, joiden toiminnan tarve on kohtalainen tai suuri, ovat myös tärkeitä kehittämisen kohteita.

VAHVUUDET (+) JA HEIKKOUEDET (-)

TARVE TOIMIA	MAHDOLLISUUS VAIKUTTAA		
	SUURI	KOHTALAINEN	PIENI
SUURI	+ laadukkaat raaka-ainevarat + tautivapaa kotieläintuotanto + ympäristö- ja luonnonvaraosaaminen + maidon ja lihantuotannon osaaminen + hyvin hoidetut talousmetsät - maatalouden kannattavuus - yhteistyökulttuurin puutteet - alhainen jalostusaste - liiketoiminnan osaamisen / osaajien puute	- asenteet - yritystoiminnan perinteiden heikkous - vähäiset taloudelliset resurssit - perusinfrastruktuurin heikkous	- ikä- ja sukupuolirakenne
KOHTALAINEN	+ puhdas ja monimuotoinen luonto + puhdas tuotantoympäristö - elinkeino- ja yritysraakenteen heikkous	+ omaleimainen imago + monialaisen toiminnan perinne + puunjalostusosaaminen + valmis perusinfrastruktuuri + korruptiovapaa yrityskulttuuri + metsien ja vesien kestävä monikäyttö - pienet kotimarkkinat - syrjäisyys, harva asutus, pitkät etäisyydet	+ selkeät vuodenaajat - lyhyt kasvukausi, pitkä sisäruokintakausi
PIENI		+ väljyys, tila	

MAHDOLLISUUDET (!) JA UHAT (?)

TARVE TOIMIA	MAHDOLLISUUS VAIKUTTAA		
	SUURI	KOHTALAINEN	PIENI
SUURI	! kuluttajien arvo- ja asenne-muutokset ! puun jalostusasteen nosto ! luonto- ja maaseutumatkailu ? maatalouden sopeutumiskyky ? rapautuva infrastruktuuri ? yrittäjien jaksaminen ? eläintaudit	! luonto- ja ympäristöarvot vetovoimatekijöinä ! tietoverkot ! elinkeinon kehittäminen ! EU-rahoituksen säilyminen ? maaseudun autoituminen ? väestörakenteen vinoutuminen ? paikallisen jalostuksen häviäminen	? EU:n itälaajeneminen
KOHTALAINEN	! merkittävää avaintoimialojen osaamista ! puu- ja peltoenergian noste ! verkostoyhteistyö (tuotanto) ? heikko tulevaisuuden usko, ? uskalluksen puute ? t&k ei johda tuotannolliseen toimintaan	! vapaa tuotantokapasiteetti ! toimi- ja tuotannonalojen synergiat ! lähialueiden markkinat ! huoltovarmuuden ylläpito ! tarve monialaiselle maaseutuyrittäjyydelle	
PIENI		? alkutuotantoa ei arvosteta ? byrokratia tappaa luovuuden	

4.1.3. Johtopäätökset

Kainuun maaseutuelinkeinot ovat sopeutuneet muuttuneisiin toimintaolosuhteisiin EU:n Tavoite -1 ohjelmakaudella pääosin ennakoidulla tavalla. Toimivien maatilojen määrä on vähentynyt noin 15 % ja monialaisten maatilojen osuus on kasvanut jo 36 %:iin kaikista maatiloista. Lähivuosina sopeutumiskehitys jatkunee hallitulla tavalla, joskin ikärakenteesta johtuen eläkkeelle siirtyvien yrittäjien määrä kasvaa voimakkaasti uuden ohjelmakauden loppua kohden. Uusia yrittäjiä tarvitaan aiempaa enemmän, jotta maaseutuyritysten toiminta saadaan jatkumaan entisessä laajuudessaan. Osaamisen ja valmiuksien tarve tulee yrityksissä edelleen kasvamaan, mikä puolestaan aiheuttaa haasteita koulutuksen järjestämiselle sekä tarvittavan tutkimustiedon tuottamiselle ja käytäntöön soveltamiselle.

Lähivuosina odotettavissa oleva rakennekehitys ohjaa osan perusmaataloutta harjoittavista maatiloista luopumaan osittain tai kokonaan maataloustuotannosta. Merkittävän osan tästä ryhmästä odotetaan jatkavan toimintaa maaseudulla metsätalouden ja muun yritystoiminnan parissa. Myös osa maataloustuotantoa jatkavista yrittäjistä kehittää nykyisen toiminnan rinnalle uutta yritystoimintaa. Yritystoiminnan monipuolistaminen on vakavasti otettava vaihtoehto erikoistumiselle ja siihen yleensä väistämättä liittyvälle voimakkaalle tuotannon laajentamiselle. Tässä yhteydessä on lisäksi syytä huomioida myös taajama–maaseutu-vuorovaikutuksen tarjoamat uudet elinkeinolliset mahdollisuudet. Kehittämistoiminnan tavoitteena on lisätä monialaisten maaseutuyritysten määrää Kainuun maaseutualueilla ja tukea olemassa olevien yritysten kehittymistä ja kasvua.

Voimakkaan keskittymiskehityksen aiheuttamana jalostava teollisuus on monilta osin hävinnyt maakunnasta. Kehityksen suuntaa on vaikea muuttaa markkinavoimien vastaiseksi mutta ilmiö on myös nähtävissä uutena tilaisuutena paikallisille alan pienyrityksille. Maa- ja metsätalouden raaka-aineiden ja luonnontuotteiden jalostusastetta on saatava nostettua maakunnan sisällä. Tuotekehityksen ja tutkimuksen tulisi johtaa entistä suoraviivaisemmin kaupallisiin sovellutuksiin. Siten voidaan vahvistaa olemassa olevien yritysten kilpailukykyä ja luoda uusia yrityksiä ja työpaikkoja myös maaseudulle. Kiinnostavia mahdollisuuksia tässä suhteessa sisältyy esimerkiksi erikoiselintarvikkeiden jalostamiseen.

Kainuun maaseudun elinkeinollisina vahvuuksina korostuvat maakunnan puhdas ja omaileimainen luonto, sertifioitu metsätalous, turvallinen maataloustuotanto sekä niiden tuottamat laadukkaat raaka-aineet ja tuotteet. Kuluttajien arvomaailmassa näitä tekijöitä arvostetaan kasvavassa määrin. Tähän mahdollisuuteen tulee suhtautua vakavasti ja hyödyntää tämä luontainen etu laajasti ja tehokkaasti maaseudun elinkeinojen kautta. Luontoa, hiljaisuutta, ympäristön siisteyttä ja väljyyttä sekä selkeitä, toisistaan poikkeavia vuodenaikoja on mahdollista hyödyntää aiempaa tehokkaammin mm. matkailun ja siihen liittyvien oheispalveluiden kautta. Lisäksi Kainuun sijainti EU:n ulkorajalla tarjoaa kasvavassa määrin mahdollisuuksia myös maaseutuyrityksille mm. kaupan, matkailun ja eri palvelujen muodossa.

Toimintaympäristön rakenteiden kuten korkeatasoisten tietoverkkojen ja liikenneyhteyksien ylläpitäminen ja kehittäminen ovat perusedellytyksiä maaseudun yritystoiminnalle. Tämä seikka korostuu erityisesti täällä Kainuussa, sillä ”kotimarkkinamme” ovat pienet ja varsinaiset tulovirrat on useissa tapauksissa haettava kauempaa. Yritystoiminnan kehittämisen ja laajentamisen kannalta on järkevää pyrkiä tehostamaan myös vapaiden tuotannon tekijöiden, kuten peltojen, koneiden ja rakennusten hyödyntämistä. Maatalouden kannalta keskeinen kysymys liittyy tilusrakenteen kehittämiseen. Kainuussa peltolohkot ovat muihin maakuntiin verrattuna melko pieniä ja ne sijaitsevat kaukana toisistaan.

Maaseutuyrittäjien keskinäisen yhteistyön ja verkostoitumisen merkitys korostuu tulevaisuudessa entisestään, sillä pienen maaseutuyrityksen on vaikea yksinään vastata ketjuuntuneiden markkinoiden esittämiin vaatimuksiin. Kotimarkkinoiden pienuudesta johtuen monille tuotteille ja palveluille on löydettävä pääasialliset markkina-alueet maakunnan ulkopuolelta. Alan erikoisosaaminen, asiakaslähtöinen tuotekehitys, markkina- ja logistiikkakanavien hallinta ovat jatkossakin tärkeitä edellytyksiä yritystoiminnan menestymiselle. Julkisen ja yksityisen sektorin toimintojen ulkoistaminen ja erilaisissa yritysverkostoissa toimiminen tarjoavat tulevaisuudessa uudentyyppisiä yrittämis- ja työllistymismahdollisuuksia myös maaseudun asukkaille. Tulevaisuudessa maaseudulla tarvitaan mm. väestön ikääntymisestä johtuen kasvavassa määrin erilaisia hoiva-, kotitalous- ja kiinteistöhuoltopalveluja.

Kainuun maatalous perustuu karjatalouteen. Karjatilojen osuus kaikista Kainuun maatiloista on yli 60 % ja maidon ja naudanlihan osuus maatalouden kokonaisyrittäjätiloista on runsaat 90 %. Kainuussa tuotetusta maidosta 98 % kuuluu parhaaseen E-luokkaan. Kun vaaditut kriteerit otetaan huomioon, voidaan todeta, että maakunnassamme tuotetaan maitoa, jonka korkealle laadulle ei todennäköisesti löydy vertausta. Tätä maakuntamme luontaista ja perinteistä vahvuutta on vahvistettava edelleen kaikkien tarvittavien kehittämistoimenpiteiden avulla. Erityishuomiota on kiinnitettävä tuotannon kannattavuuden parantamiseen uusien tuotantotapojen ja toimintamallien avulla.

Maatalouden jatkuvuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että maatilojen sukupolvenvaihdoksien määrä saadaan säilymään riittävän korkealla tasolla. Tähän haasteeseen on vastattava kaikilla mahdollisilla vaikuttamistavoilla. Kyseeseen tulevat tällöin myös maatalouden imagoon ja maaseudun yleiseen tulevaisuudenuskoon liittyvät tekijät. Kehittämistarpeita löytyy myös maatilayrityksen rakenteiden ja toimintamallien taholta. Muutokset EU-maatalouspolitiikassa aiheuttaa jatkuvasti sopeuttamistarpeita mm. maatilojen tuotannonalaa ja laajuutta koskevissa valinnoissa.

Maatalouden kannattavuuden parantamiseksi on löydettävä uusia keinoja. Tuotantoyksikköjen rajaton kasvattaminen ei Kainuun olosuhteissa ole mahdollista. Tuotantoyksikköjen kasvu asettaa väistämättä lisävaatimuksia työtapojen ja ajankäytön suunnittelulle, tilojen väliselle yhteistyölle ja työssä jaksamiselle. Oman erityiskysymyksensä muodostaa jatkossa myös maatilojen työvoiman saatavuus, joka joissakin tapauksissa on muodostunut jo ongelmaksi. Vaihtoehtona tuotannon laajentamiselle on toiminnan monipuolistaminen. Kainuulaisen monialaisuuden perinteiden vaalimiseksi on kehiteltävä uusia toimintamalleja. Peltoenergian tuotannon ja jalostuksen merkitys tulee kasvamaan selvästi lähivuosina. Se tarjoaa monille tiloille uusia mahdollisuuksia jatkaa tuotannollista toimintaa. Keskeisiä kehittämiskohteita lähivuosina ovat peltoenergian tuotantoon liittyvän logistiikan ja teknologian kehittäminen.

Metsätalouden ja siihen liittyvien tukimuotojen hyödyntäminen tarjoaa korvaavia työ- ja ansiomahdollisuuksia mm. maataloudesta vapautuvalle työvoimalle. Metsänomistajien ikääntyminen ja kaupunkilaistuminen puolestaan lisää erilaisten metsänhoitopalvelujen kysyntää maaseudulla. Metsätalouden, metsien monikäytön, puuenergian ja pienimuotoisen puunjalostuksen tarjoamat yritysmahtomaisuudet on hyödynnettävä aiempaa tehokkaammin.

Ympäristö- ja maisema-arvojen korostuminen yhteiskunnassa asettaa kasvavia vaatimuksia maa- ja metsätaloudelle ja maaseudun yritystoiminnalle. Haasteeksi muodostuu eettisten ja luontoa säästävien tuotantomenetelmien yhteensovittaminen tuotannolliseen toimintaan taloudellisesti mielekkäällä tavalla. Toisaalta uusi ympäristötukijärjestelmä tarjoaa myös elinkeinollisia mahdollisuuksia uudentyyppisten maisema- ja ympäristöhoitohankkeiden muodossa.

4.2. Maaseutuelinkeinojen visio 2013

Kainuun maaseudulla harjoitetaan monipuolista ja elinvoimaista yritystoimintaa, joka lähtee ihmisten tarpeista ja tukeutuu luonnosta – maasta, metsistä, vesistä ja ilmasta – sekä vahvasta osaamisrakenteesta syntyviin mahdollisuuksiin. Ohjelmakauden päättyessä Kainuun maaseutualueilla toimii noin 2500 taloudellisesti kannattavaa ja kilpailukykyistä yritystä, joista 750 harjoittaa maataloutta joko pää- tai sivutoimisesti.

4.3. Maaseutuelinkeinojen kehittämistavoitteet

4.3.1. Yleiset kehittämistavoitteet

Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman keskeisin kehittämistavoite on maaseudun elinkeinojen vahvistaminen ja monipuolistaminen. Erityistä huomiota kiinnitetään maatilatalouden kannattavuuden ja kilpailukyvyn parantamiseen sekä jatkuvuuden turvaamiseen, jotta maataloustuotannon määrä saadaan säilytettyä vähintään tavoite 1 –ohjelmakaudella vakiintuneella tasolla. Kehittämistoimenpiteitä kohdennetaan yrittäjyyden edistämiseen, osaamisen lisäämiseen, uudenlaisten toimintamallien ja yhteistyömahdollisuuksien hyödyntämiseen sekä yritysraakenteiden kehittämiseen.

Elinvoimaisen maatilatalouden merkitys on lähivuosinakin suuri sekä tulonmuodostuksen että työpaikkojen näkökulmasta. Tuotantosuunnista merkittävimpiä ovat maidon ja naudanlihan tuotanto sekä metsätalous, joiden harjoittamiseen maakunnassa on hyvät luontaiset edellytykset ja vahva perinne. Maatilatalouden kehittämisresursseja suunnataan erityisesti sukupolvenvaihdoksien edistämiseen ja yritystoiminnan rakenteiden kehittämiseen.

Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman tärkeänä tavoitteena on edistää uusien yrittämis- ja työllistymismahdollisuuksia löytämistä. Kiinnostavia toimialoja tässä suhteessa ovat esimerkiksi maa- ja metsätalouden palvelut, paikallisten raaka-aineiden ja luonnonvarojen jatkojalostus, maaseutu- ja luontomatkailu, harrasteisiin liittyvät palvelut, hoito- ja hoivapalvelut, tuotannollinen verkostoyhteistyö sekä etätyön eri muodot.

4.3.2. Määrälliset kehittämistavoitteet

Kainuun alueellinen maaseutustrategia 2007 – 2013 määrittelee maaseutuelinkeinojen kehittämiselle määrällisiä tavoitteita, jotka ilmenevät oheisesta taulukosta 8 (s. 32). Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman tavoitteet on listattu taulukkoon 9 (s. 32). On kuitenkin syytä huomata, että taulukoissa mainitut numeeriset tavoitteet kuvaavat maakunnan keskiarvoista tavoitetta tai arviota, eikä niitä siten ole tarkoitettu yksittäisiä maatiloja tai yrityksiä ohjaaviksi normeiksi. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää suunnitelmallista kehittämistyötä, jossa hyödynnetään tehokkaasti saatavilla olevat EU:n ja kansallisen tukijärjestelmän tarjoamat kehittämisresurssit. Lisäksi tarvitaan maakunnallisella ja kunnallisella tasolla yksimielisyyttä ja aktiivista yhteistyötä alueen maaseutuyrittäjien, viranomaisten ja eri maaseutuorganisaatioiden välillä.

**Taulukko 8. Kainuun maaseudun kehittämisen määrälliset tavoitteet (Kainuun alueellinen maaseutu-
strategia 2007 - 2013).**

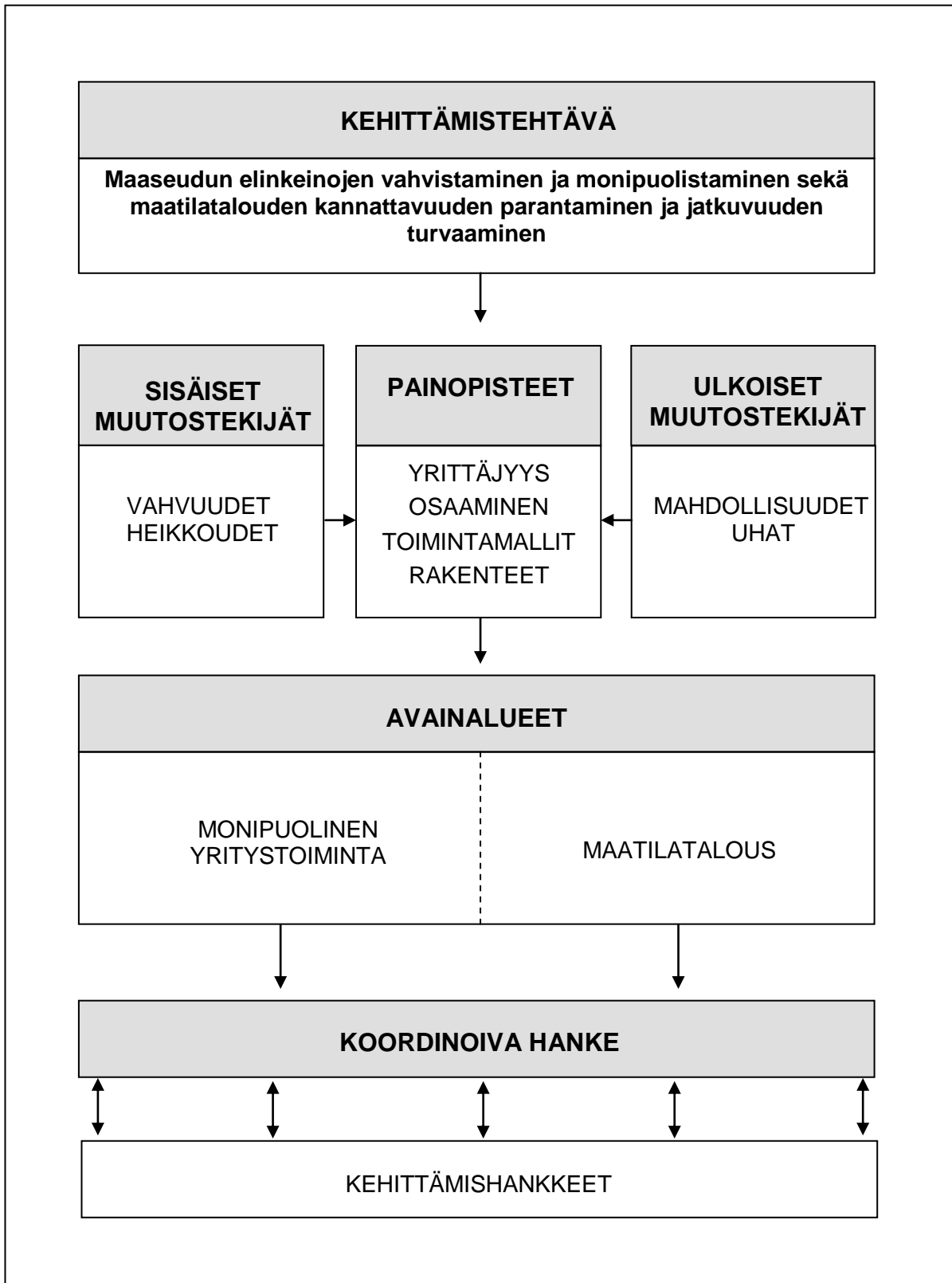
	1994	2004	TAVOITE / ARVIO 2013
Maaseutuväestö (henkeä)		28.000	25.000
Aktiivitulojen määrä (kpl)	2.172	1.100	750
Kotieläintilojen määrä (kpl)	1.552	700	450
Aktiivitulojen koko (ha/tila)	14,49	27	39
Luomun osuus peltoalasta (%)	2	16	25
Muuta yritystoimintaa maatilalla	300	340	500
Muut yritysten toimipaikat		1.650	1.800
Maidonlähettäjiä (kpl)	1.076	520	330
Maitomäärä (milj.l)	70,5	65,5	65
Naudanlihan tuotanto (milj. kg)	2,5	2,2	2,0
Maatilojen kokonaistulot (M€)	115	91	90
Tilojen metsätalousala (ha)	118	85	90
Metsätalouden työpaikat (hlö)		850	900
Kyläsuunnitelmien peitto (%)	10	66	95
Maatilojen spv:t (kpl/v)	10	15	15
Uudet maaseutuyritykset (kpl/a)	23	8	20

Taulukko 9. Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman määrälliset tavoitteet vuosille 2007 - 2013.

Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman seurantataulukko									
	1994	2000	2001	2002	2003	2004	2005	TAVOITE / ARVIO 2006	TAVOITE / ARVIO 2013
Viljelty peltoala (ha)	33.995	28.958	28.991	29.386	29.776	29.615	29.700	30.000	30.000
Aktiivitulojen määrä (kpl)	2.172	1.342	1.291	1.262	1.218	1.173	1.130	1.000	750
Kotieläintilojen määrä (kpl)	1.552	964	908	869	824	791	760	650	450
Aktiivitulojen koko (ha/tila)	14,49	22,41	23,18	24,42	24,93	25,80	26,50	30	39
Luomun osuus peltoalasta (%)	2	13	13	14	16	16	18	20	25
Puutarhatalousala (ha)	160	167	154	144	145	154	155	200	250
Kasvihuoneala (m ²)	29.700	29.900	29.000	28.600	28.600	26.800	27.000	40.000	40.000
Maidonlähettäjiä (kpl)	1.076	664	627	591	557	520	498	500	330
Maitomäärä (milj.l)	70,5	66,4	65,8	67,0	66,9	65,2	65,4	70	65
Maitomäärä/tila (l)	65.500	92.545	98.501	110.000	114.000	118.000	125.000	140.000	197.000
Naudanlihan tuotanto (milj.kg)	2,5	2,3	2,2	2,1	2,3	2,2	2,1	2,0	2,0
Tilojen metsätalousala (ha)	118	85	85	85	86	87	87	90	90
Maatilojen kokonaistulot M€	115,7	82,4	87,8	87,3	93,0	92,0	92,0	82,4	90
Sukupolven vaihdokset (kpl/a)*	10	3	21	14	13	10	9	25	15
Tuotantorakennusinvestoinnit (kpl/a)*	1	0	20	16	12	3	29	25	15
Uudet maaseutuyritykset (kpl/a)**			37	37	37			35	20

* TE-keskuksen maaseutuoston rahoitus ** MMM / TIKE Maatalouden rakennetutkimus 2003

4.4. Strategiakaavio

4.5. Avainalueet ja painopisteet

Kainuun maaseutuelinkaino-ohjelman painopisteet ja avainalueet on kuvattu tarkemmin liitteessä 1 olevassa taulukossa. Taulukon sarakkeisiin sisältyviä teemoja ja aihepiirejä yhdistelemällä muodostetaan hankeaihoita, joita edelleen työstämällä rakennetaan tarpeen mukaisia maaseutuelinkeinojen kehittämishankkeita.

4.6. Kehittämistyö painopisteittäin

4.6.1. Yrittäjyys

Yrittäjyys on Kainuussa tällä hetkellä kasvusuunnassa. Näin voidaan todeta ainakin yritysten määrän nettolisäyksen perusteella. Esimerkiksi vuonna 2005 kaupparekisteriin merkittyjen yritysten määrä kasvoi Kainuussa 121 yrityksellä. Merkittävä osa uusista yrityksistä on luetavissa maaseutuyrityksiksi, eli yrityksiksi, jotka sijaitsevat maaseudulla tai hyödyntävät maaseudun tarjoamia voimavaroja. Tätä myönteistä kehitystä on tuettava edelleen, jotta uusia yrityksiä syntyisi tulevaisuudessakin ja olemassa olevat yritykset pystyisivät vakiinnuttamaan asemansa ja siirtymään kasvu-uralle.

Yrittäjyyden vahvistamiseksi maaseudulla tarvitaan toimia, joilla maaseudun yleistä tulevaisuudenuskoa ja yrittäjyysilmapiiriä saadaan parannettua. Yrittäjyyskynnyksen madaltamiseksi ja uusien yritysten synnyttämiseksi tarvitaan kehittämistoimenpiteitä erilaisten yrittäjyyden esteiden poistamiseksi ja yrittämiseen liittyvän tietoisuuden lisäämiseksi. Konkreettisia toimenpiteitä tarvitaan maatilojen sukupolvenvaihdosten lisäämiseksi. Maatilan sukupolvenvaihdos muodostaa kokonaisuuden, jossa on huomioitava sekä jatkajien että luopujien aseman turvaaminen. Prosessi käsittää useita eri vaiheita (valmistava, toteuttava, kehittävä ja luopuva), joihin on syytä valmentaa eri osapuolia riittävän ajoissa.

Maaseutuyritysten ja erityisesti maatilojen yksikkökokojen huomattava kasvaminen aiheuttaa työssä jaksamiselle yhä suurempia vaatimuksia. Yrittäjien jaksamista on edistettävä työkyvyn ylläpitämiseen, työn muotoiluun, ajankäytön suunnitteluun ja työvoiman saatavuuteen kohdistuvien kehittämistoimenpitein. Maaseudun nuorten ja naisten yrittäjyyden tukeminen on tärkeää maaseudun elinvoiman ja elämänmuodon jatkuvuuden turvaamiseksi, sillä he toteuttavat usein yritystoiminnassaan myös uusia ja innovatiivisia toimintamalleja ja ovat siten uudistamassa toimintakulttuuria. Yrittäjäominaisuuksien ja -osaamisen kehittäminen on tärkeää, sillä Kainuun maaseudulle ei ole vuosien saatossa syntynyt laajaa yrittäjyysperinnettä, eikä yrittäjyyttä ole siten välttämättä opittu perintönä edeltäviltä sukupolvilta.

Kehittämiskohteet	Toimija- / yhteistyötahot
Maaseutuyritysten sukupolvenvaihdokset	Pro Agria Kainuu ry.
Nuorten yrittäjyysaktiivointi	Kainuun 4-H piiri
Yrittäjyysominaisuudet	MTK -Kainuu ry.
Yrittäjien työkyky ja työssä jaksaminen	Kainuun TE -keskus
Yrittäminen verkostoympäristössä	MELA
Yrittäjien muutoksenhallinta	Kainuun maakuntakuntayhtymä ja kunnat
Työvoiman saatavuus	Työvoimatoimistot
	Työvoimaa vuokraavat yritykset

4.6.2. Osaaminen

Osaamisen tarpeet ovat kasvaneet maaseutuyrityksissä voimakkaasti mm. muuttuvan toimintaympäristön ja uusien toimintamallien vaatimuksista. Myös yritystoiminta kehittyy ja sitä kehitetään entistä ammattimaisempaan ja markkinalähtöisempään suuntaan. Maaseutuyrittäjien täydennys- ja jatkokoulutusmuotojen kehittämiseen on kiinnitettävä maakunnassa erityishuomiota, jotta koulutustarjonta saataisiin entistä paremmin tarvetta vastaavaksi ja oppimiseen kannustavaksi.

Kehittämiskohteet	Toimija- / yhteistyötahot
Liikkeenjohtotaidot	Kainuun ammattiopisto
Kustannustehokkuus - Kannattavuus	Pro Agria Kainuu ry.
Laatu ja ympäristöosaamisen	Kainuun 4-H piiri
Laatujärjestelmät	MTK -Kainuu ry.
Maidontuotanto	Kainuun TE -keskus
Naudanlihantuotanto	MTT Sotkamon toimipaikka
Puutarhatalous	Oulun yliopisto Biotekniikan laboratorio
Luomutuotanto	Kainuun maakuntakuntayhtymä ja kunnat
Hevostalous	Kainuun Osuusmeijeri
Puun pienimuotoinen jatkojalostus	
Erikoiskasvien tuotanto ja jatkojalostus	
Bioenergia	
Keräily- ja luonnontuotteiden jatkojalostus	
Elintarvikkeiden jalostus (erikoiselintarvikkeet)	

4.6.3. Toimintamallit

Toimintamalleja on kehitettävä entistä tavoitteellisemmaksi ja tarvelähtöisemmäksi niin maaseutuyrityksissä kuin niiden kehittämisorganisaatioissakin. Maaseutuyritysten kehittämistarpeet on selvitettävä yrityskohtaisesti ja autettava yrittäjiä löytämään tarvetta vastaavia kehityspanoksia ja optimaalisia ratkaisuja.

Verkostojen ja yhteistyömuotojen kehittäminen ja niiden hyödyntäminen tarjoaa yksittäiselle maaseutuyritykselle mahdollisuuden päästä laajemmille markkinoille ja saada siellä itseään ja tuotteitaan tunnetuksi. Verkostojen hyödyntäminen vapauttaa myös voimavaroja varsinaisen ydintuotannon tehostamiseen ja laajentamiseen sekä aiheuttaa välittömiä kustannussäästöjä. Yhteistyön kautta on mahdollista hallita merkittävästi suurempia tuotantoyksiköjä työmäärän pysyessä kohtuullisena.

Uusien toimintamallien, tuotantomuotojen ja -menetelmien aktiivinen hakeminen ja testaaminen käytännössä on pioneerityötä, joka palkitsee itsensä uusien kannattavien yritysideoiden tai merkittävien kehittämisajatusten löytymisen muodossa. Uutta luotaavaa yritystoimintaa on siten järkevää tukea kehittämistoimenpiteiden avulla.

Kehittämiskohteet	Toimija- / yhteistyötahot
EU-tukineuvonta Verkostojen ja yhteistyömallien kehittäminen Maaseudun palvelut Bioenergia Maatilanetsätalous Maaseutu- ja luontomatkailu	Pro Agria Kainuu ry. Kainuun 4-H piiri MTK -Kainuu ry. Kainuun TE -keskus MELA Kainuun maakuntakuntayhtymä ja kunnat

4.6.4. Rakenteet

Maaseutuyritysten ja maatilojen rakenteellinen kehittäminen on välttämätöntä kustannustehokkuuden parantamiseksi. Investointien avulla saavutetaan riittävät yksikkökoot ja luodaan tehokkaan tuotantomuodon vaatimat laadulliset puitteet. Rakenteellista kehittämistä on myös tilusrakenteiden parantaminen mm. lohkokokoa kasvattamalla ja perusparannuksista huolehtimalla. Yrittäjille on tarjottava tarpeellista suunnitteluapua ja koulutusta järkevien investointien vauhdittamiseksi. Maaseudun yritystoimintaa tukevia työvoimarakenteita, kuten esimerkiksi lomitusjärjestelmää ja tilapäistyövoiman tarjontaa on kehitettävä tarvelähtöiseen suuntaan etsimällä niiden järjestämiseksi uusia ratkaisuja.

Kehittämiskohteet	Toimija- / yhteistyötahot
Maatalouden investoinnit Tilusrakenteet Työvoiman saatavuus Lomitus Tietoverkot ja niiden hyödyntäminen Markkinarakenteet	Pro Agria Kainuu ry. Kainuun 4-H piiri MTK -Kainuu ry. Kainuun TE -keskus MELA Kainuun maakuntakuntayhtymä ja kunnat

5. Ohjelman toteuttaminen

5.1. Työohjelmamalli

Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelmaa toteutetaan käytännössä työohjelmamallin mukaisesti. Koordinoivan hankkeen tehtävänä on ohjata ja yhteen sovittaa eri kehittämisohjelman mukaisten toimenpiteiden toteuttamista ja osallistua koko ohjelman rahoituksen järjestämiseen. Koordinaatiohanke avustaa myös koko maakuntaa koskevien kehittämishankkeiden suunnittelussa. Lisäksi se tiedottaa hanketoiminnasta, kanavoi eri osahankkeiden välistä yhteydenpitoa, järjestää osahankkeiden vetäjille tarvittavaa koulutusta ja kerää kentältä esiin nousevia uusia kehittämistarpeita.

Koordinoivalle hankkeelle nimetään ohjausryhmä, jonka tehtävä on seurata hankkeen toteutusta ja hyväksyä väli- ja loppuraportit. Ohjelman toteuttamiseen liittyen ohjausryhmän tärkeimpiä päätöksiä ovat kehittämiskohteiden priorisointi ja siihen liittyvät hankevalinnat. Ohjausryhmä antaa tärkeiksi katsomiensa hankkeiden rahoitushakemuksiin puoltavan lausuntonsa. Lopullinen hankkeen rahoituspäätös tehdään maksajaviranomaisen ja joissakin tapauksissa maakunnan yhteistyöryhmän toimesta. Ohjausryhmän tehtäviin kuuluu lisäksi myös kehittämisohjelman päivittämis- ja arviointiprosesseihin osallistuminen.

Hallinnoiva yhteisö valitsee hankkeelle koordinaattorin, joka vastaa pääosin ohjelman toteuttamiseen liittyvistä käytännön toimenpiteistä. Hänen tärkeimpiin tehtäviinsä kuuluu kehittämistarpeiden kerääminen, hanketoiminnasta tiedottaminen, hanketoiminnan aktivoiminen ja hankkeiden valmistelemine yhdessä toteuttajatahojen kanssa, hankevetäjien koulutuksen järjestäminen ja yhteysverkoston luominen sekä hankekokonaisuuden rahoituksen järjestämiseen osallistuminen. Lisäksi koordinaattori toimii ohjausryhmän sihteerinä ja esittelijänä sekä raportoi ohjelman asioista ja ohjausryhmälle ja rahoittajille.

Kehittämisohjelman toteuttamista arvioi ja ohjaa eri maaseutuelinkeinojen sidosryhmien edustajista koostuva asiantuntijaryhmä. Sen keskeisimpiä tehtäviä on tarjota toimi- / tuotannonalakohtaista erikoisasiantuntemusta koordinoivan hankkeen käyttöön sekä osallistua kehittämisohjelman päivittämis- ja arviointityöhön.

5.2. Hankkeiden valinta ja hanketoiminnan aktivointi

Työohjelman piiriin valittavat kehittämishankkeet toteuttavat Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelmaa sekä aihepiirinsä että tavoitteidensa osalta. Koordinoivan hankkeen ohjausryhmä antaa kunkin ehdolla olevan hankkeen rahoitushakemuksen liitteeksi lausunnon, jossa se joko puoltaa tai on puoltamatta kyseisen hankkeen rahoittamista. Koordinoivan hankkeen tärkeänä tehtävänä on aktivoida hanketoimintaa niille kehittämisen painopistealueille, joille sitä ei luonnostaan synny riittävästi. Hankkeita suunnitteleville ja hallinnoiville tahoille tarjotaan ohjausta ja neuvontaa. Toiminnan tarkoituksena on synnyttää tarvelähtöisesti uusia hankeideoita ja kehittää hankeaihioita ohjelman tavoitteisiin sopiviksi. Kehittämisohjelmassa mainittujen toimenpiteiden käytännön toteuttamista voidaan tarvittaessa soveltaa olosuhteiden muuttuessa.

5.3. Roolit ja yhteistoiminta

Työohjelma muodostaa laajan yhteistyöverkoston. Sen tehtävänä on kerätä yhteen avainalueilta nousevat kehittämistarpeet ja käynnistää niiden perusteella uusia kehittämistoimenpiteitä ja –hankkeita. Toiminnassa pyritään ensisijaisesti hyödyntämään jo olemassa olevia organisaatioita ja rakenteita. Kokonaisuus tarjoaa runsain mitoin rooleja eri toimijatahoille:

Kuntien asema korostuu sekä paikallisen elinkeinojen kehittämistoiminnan aktivoijana ja ylläpitäjänä että hanketoiminnassa tarvittavan kuntarahoitusosuuden järjestäjänä. Kuntien rooli on tärkeä myös paikallisten kehittämishankkeiden hallinnoijina.

Kuntien yhteisen kehittämissyhtiön Kainuun Etu Oy:n rooli on merkittävä laajan kansainvälisen ja ylimaakunnallisen kehittämishanketoiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Maaseutuelinkeinojen osalta kehittämissyhtiön rooli korostuu erityisesti elintarvike-, puu-, ja matkailuhankkeiden kautta.

Neuvontajärjestöt ovat tärkeässä asemassa maaseutuelinkeinojen kehittämistyön toteutuksessa. Neuvontajärjestöjen rooli korostuu kehittämishanketoiminnassa erityisesti asiantuntijapalveluiden tuottajina sekä kehittämishankkeiden hallinnoijina.

Tutkimuslaitosten roolina on vastata erityisesti tarvittavien tutkimushankkeiden suunnittelusta ja toteutuksesta sekä osallistua asiantuntijaroolissa muidenkin kehittämishankkeiden suunnitteluun ja toteutukseen. Tutkimuslaitosten tärkeänä tehtävänä on lisäksi saattaa tiedottamalla tuottamaansa uutta tietoa elinkeinojen käyttöön.

Maaseutuoppilaitoksin roolina on suunnitella ja toteuttaa erityisesti koulutuksellisia elementtejä sisältäviä hankkeita sekä osallistua muihin kehittämishankkeisiin tarvittavien koulutus- ja asiantuntijapalveluiden tuottajina.

Yksityiset liikeyritykset osallistuvat hanketoimintaan pääsääntöisesti asiantuntijaroolissa. Liikeryitysten merkitys korostuu myös tarvittavan yksityisrahoitusosuuden tarjoajina.

Viranomaislaitosten roolina on toimia eri alojen asiantuntijoina, ohjeistaa ja valvoa hanketoimintaa sekä vastata hankerahoituksen kanavoinnista.

Paikalliset ja seudulliset toimintaryhmät, kuten esimerkiksi Leader -ryhmät ja muut välittäjäorganisaatiot aktivoivat ja rahoittavat maaseudun elinympäristön ja elinkeinojen kehittämiseen liittyvää hanketoimintaa.

5.4. Ohjelman kustannukset

Painopiste	Osuus %	Kustannukset / vuosi M€	Kustannukset yhteensä 2007-2013 / M€
YRITTÄJYYS	30	0,45	3,15
OSAAMINEN	30	0,45	3,15
TOIMINTAMALLIT	20	0,30	2,10
RAKENTEET	20	0,30	2,10
Yhteensä	100	1,50	10,50

5.5. Ohjelman rahoitus

Rahoittaja	Osuus %	Rahoitus / vuosi M€	Rahoitus yhteensä 2007-2013 / M€
MAASEUTURAHASTO	45	0,68	4,76
VALTIO	35	0,52	3,64
KUNTA	10	0,15	1,05
YKSITYINEN	10	0,15	1,05
Yhteensä	100	1,50	10,50

6. Ohjelman seuranta ja arviointi

Koordinoivan hankkeen toiminnan ja talouden seuranta toteutetaan säännöllisin raportoinnein sekä hankkeen ohjausryhmälle että rahoittajaviranomaiselle. Raportointivälin pituus määräytyy viranomaisohjeiden perusteella. Raportoinnista vastaa koordinoivan hankkeen hallinnoija ja hankkeen projektipäällikkö.

Ohjelman toimintaa arvioidaan vuosittain järjestettävissä kehittämisseminaareissa, joihin kutsutaan nimetyt sidosryhmien edustajat. Seminaarit ovat myös yleisölle avoimia tilaisuuksia. Ohjelman puolivälissä tehdään väliarviointi, jossa tarkastellaan siihenastisten tavoitteiden toteutumista ja arvioidaan loppukauden näkymiä. Väliarviointi tarjoaa tarvittaessa mahdollisuuden ohjelman uudelleen suuntaamiseen. Väliarviointi tehdään itsearviointina ja siitä laaditaan raportti. Koordinoivan hankkeen ohjausryhmä vastaa väliarvioinnin toteuttamisesta. Ohjelman loppuarviointi tehdään tarvittaessa ohjelmakauden päätyttyä. Loppuarvioinnin toteuttamisesta päättää Kainuun TE -keskuksen maaseutuosasto.

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Maaseutuväestön määrä ja osuus koko väestöstä kunnittain vuonna 2002 sekä koko väestön määrä vuonna 2006. (Tilastokeskus).	7
Taulukko 2. Kainuun työpaikkatavoitteet ja toteutuma avainklustereittain. (Kainuun maakunta-kuntayhtymä).	8
Taulukko 3. Kotieläintalous Kainuussa vuonna 2005. (MMM/tike).	18
Taulukko 4. Keskeisimpien viljelykasvien pinta-ala, sato ja keskisato Kainuussa sekä keskisato koko maassa vuonna 2005. (MMM/tike).	19
Taulukko 5. Porotalous Kainuussa poronhoitovuonna 2004/2005. (Paliskuntain yhdistys).	20
Taulukko 6. Elintarvikealan toimipaikat ja henkilöstö Kainuussa 2005. (Oulun yliopisto Biotekniikan laboratorio / ELO).	22
Taulukko 7. Maaseudun pienyritykset Te-keskuksittain vuosina 1990 - 2004.	26
Taulukko 8. Kainuun maaseudun kehittämisen määrälliset tavoitteet (Kainuun alueellinen maaseutustrategia 2007 - 2013).	32
Taulukko 9. Kainuun maaseutuelinkeino-ohjelman määrälliset tavoitteet vuosille 2007 - 2013.	32

KUVALUETTELO

Kuva 1. Maidontuotannon jatkuminen vuoteen 2009 ja 2012 (Suomen Gallup Elintarviketieto Oy).	17
--	----

LÄHDELUETTELO

- Arktiset Aromit Ry. Kirjallinen tiedoksianto. 11/2006.
- Kainuun maakuntaohjelma 2006 - 2010. Kainuun maakuntakuntayhtymä. 2005.
- Kainuun metsänomistajien liitto. Kirjallinen tiedoksianto. 10/2006.
- Kainuun metsäohjelma 2006 - 2010. 2005. Kainuun metsäkeskus. Kajaani.
- Kainuun Luonnonvarastrategia 1999 - 2006. Kainuun TE-keskus. 1999. Kajaani.
- Kainuun alueellinen maaseutuohjelma. Kainuun TE-keskus. 2006.
- Kainuun TE-keskus. Kalatalousyksikkö. Kirjallinen tiedoksianto. 11/2006.
- Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus Kainuun tutkimusasema. Kirjallinen tiedoksianto 9/2006.
- Maa- ja puutarhatalouden kokonaislaskelma 2005. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT).
- Maaseudun pienyrittäjärekisteri. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT).
- Maatilatilarekisteri. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Helsinki.
- Myyrä, S. 2000. Tilusrakenteen taloudelliset vaikutukset. Selvityksiä 1/2001. MTTL. Helsinki.
- Myyrä, S. 2000. Maatilojen tilusrakenne. Selvityksiä 3/2000. MTTL. Helsinki.
- Paliskuntain yhdistys. Kirjallinen tiedoksianto. 11/2006.
- Turkiseläinten kasvattajat ry. Kirjallinen tiedoksianto 11/2006.
- Puutarhayrittäjärekisteri 2004. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. 2006.
- Maatilojen rahavirta 2005. Suomen Gallup Elintarviketieto Oy.
- Tietoja Suomen ilmastosta 1971 - 2000. Ilmatieteenlaitos. Kirjallinen tiedoksianto.
- Tulojen ja varallisuuden perusteella maksuunpannut verot 2004. 2005. Verohallinto. Helsinki.

LIITE

	PAINOPISTEET			
AVAIN-ALUEET	YRITTÄJYYS	OSAAMINEN	TOIMINTAMALLIT	RAKENTEET
<p>MAATILATALOUS</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maidontuotanto • Lihantuotanto • Kasvintuotanto • Maatilametsätalous <p>MONIPUOLINEN YRITYSTOIMINTA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maaseutumatkailu • Koneurakointi • Elintarvikkeiden jalostus • Palvelut • Pienimuotoinen puun jatkojalostus • Muu pienteollisuus 	<p>Yrittäjyys- ja asenne kasvatus</p> <p>Yrittäjyyskynnyksen madaltaminen</p> <p>Pienyritysten perustamisen ja kehittämisen tukeminen</p> <p>Sukupolven vaihdosten edistäminen</p> <p>Nuorten ja naisten yrittäjyyden edistäminen</p> <p>Yrittäjyysominaisuuksien kehittäminen</p> <p>Yrittäjien työkyvyn ja työssä jaksamisen edistäminen</p>	<p>Maaseutuyrittäjien kouluttaminen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • liikkeenjohtotaidot ja yritystalous • markkinointi ja tuotekehitys • laatu ja ympäristö • tuotanto- ja jatkojalostus-prosessit • tietoyhteiskuntavalmiudet <p>Bioenergian tuotanto ja jalostus</p> <p>Kotieläinten terveydenhuolto ja jalostus</p> <p>Luomutuotanto</p> <p>Elintarviketuotanto ja erikoiselintarvikkeet</p> <p>Hevostalous</p> <p>Luonnontuotteiden jatkojalostus</p> <p>Uudet tuotannon alat ja tuotantomenetelmät</p> <p>Maaseudun kehittäjien ammattitaidon ylläpitäminen</p>	<p>Kehittämistarpeiden tunnistaminen ja uusien toimintamallien kehittäminen</p> <p>Verkostojen ja yhteistyömallien kehittäminen</p> <p>Ympäristön- ja luonnonhoitoon liittyvien elinkeinollisten mahdollisuuksien hyödyntäminen</p> <p>Maaseutuyrittäjien neuvontapalveluiden kehittäminen /markkinointi</p> <ul style="list-style-type: none"> • EU-tukineuvonta • muutoksenhallinta • työsuojelu <p>Tietoyhteiskunnan mahdollisuuksien hyödyntäminen</p> <p>Laatujärjestelmiin osallistuminen ja niihin kuuluvien tuotteiden menedistämisen</p> <p>Standardien saavuttamisen tukeminen</p> <p>Jalostuksen ja markkinoinnin tukeminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • lähiruoka • lähienergia 	<p>Maa- ja metsätalouden infrastruktuurin kehittäminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • tuotannollisten Investointien edistäminen • maatalousinvestoinnit • metsätalouden investoinnit • tilusrakenteiden kehittäminen <p>Markkinarakenteiden kehittäminen</p> <p>Työvoimarakenteiden kehittäminen</p> <p>Tietoverkkojen kehittäminen ja hyödyntäminen</p>